२०७८/७९

वार्षिक प्रगती तथा प्राविधिक पुस्तिका

नेपाल सरकार

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय

कृषि विभाग

राष्ट्रिय आलु,तरकारी तथा मसलावाली विकास केन्द्र

अलैंची विकास केन्द्र

फिक्कल, इलाम

२०७८/७९

Contact no: 027-540132

Email: alaichibikash033@gmail.com

Website: www.alaichibikash.gov.np

Facebook: अलैंची विकास केन्द्र

वार्षिक प्रगती तथा प्राविधिक पुस्तिका

आर्थिक वर्ष २०७८/०७९

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
राष्ट्रिय आलु,तरकारी तथा मसलावाली विकास केन्द्र
अलैंची विकास केन्द्र
फिक्कल, इलाम

केही शब्द

अलैंची मध्य पहाडी क्षेत्रको महत्वपूर्ण नगदे मसलाबाली हो । भिरालो, सेपिलो तथा पानीको स्रोत राम्रो भएको समुन्द्र सतहबाट ६०० देखि २३०० मिटर सम्मको उचाइ भएको स्थानमा अलैचीको खेती गरिन्छ।नेपालमा उत्पादन हुने कूल अलैचीको करिब ९८ प्रतिशत बिदेश निर्यात हुदै आइरहेको हुदा यो बैदेशिक मुद्रा आर्जन गर्ने एक भरपर्दो कृषि उपज हो।

आ.व.२०७८/७९ मा नेपालबाट ने.रु. ४ अर्ब ८१ करोड ३४ लाख ६५ हजार बराबरको अलैची निर्यात भएको छ। उत्पादन र क्षेत्रफलको हिसाबले हेर्ने हो भने प्रदेश नं. १ सबैभन्दन अगाडी रहेको छ। प्रदेश नं. १ ले राष्ट्रिय उत्पादनको करिब ९० प्रतिशत हिस्सा ओगटेको छ भने बाँकी १० प्रतिशत गण्डकी, बागमती र सुदुरपश्चिमले ओगटेका छन। अलैचीबाली मलिलो माटोमा राम्ररी फस्टाउने र प्रांगारिक पदार्थ धेरै चाहिने मसलाबाली हो।

अलैचीबाली उच्च मूल्यको मसलाबाली भएको र नगदेबालीको रुपमा उत्पादन तथा बिक्री हुदै आएको अवस्थामा केही बर्षयता उत्पादन देखि बजारीकरणमा समस्या देखिदै आएको छ। उत्पादनमा देखिएका मूख्य समस्याहरु मध्ये ढुसीजन्य रोग र भाइरसजन्य रोगहरुले अलैचीको बगान मासिन थालेको छ। ढुसीजन्य रोगहरु गानो कुहिने, पात कहिने, बोट ओइलाउने तथा बगान डढ्ने र सुटी मोल्ड मूख्य रोगको रुपमा रहेको छ भने छिर्के र फुर्के भाइरस जन्य रोगहरु हुन। त्यस्तै गरी अन्य बालीहरुमा लाग्ने कीराहरुले पनि यो मसलाबालीलाई क्षती पुर्याइरहेको छ। भाइरस जन्य रोगहरु छिर्के र फुर्के रोगको फैलावट रोक्न भाइरस रहित अलैची बेर्ना रोप्नु पर्दछ। भाइरस रहित अलैची बेर्ना तन्तु प्रजनन प्रयोगशालाबाट उत्पादन गरिन्छ जुन यस केन्द्रमा रहेको रहेको तन्तु प्रजनन प्रयोगशालाबाट उत्पादन हुदै आएको छ। यस केन्द्रले आगामी आ.व. २०८०/८१ मा केन्द्रमा रहेको तन्तु प्रजनन प्रयोगशालामा उत्पादन भएको इनभिट्रो अलैची विरुवाको DAS ELISA TEST मार्फत भाइरस परिक्षण गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसरी उत्पादन हुने गुणस्तरीय अलैची बेर्नाले नेपालमा अलैचीको क्षेत्रफल र उत्पादन बृद्धि गराउने कुरामा अलैची विकास केन्द्र दृढ रहेको छ। ढुसीजन्य रोगको आक्रमणबाट अलैची बगान जोगाउन उत्पादन प्रविधि (Production technology) लाई कृषक समक्ष पुर्याउन निरन्तर लगिराखु पर्दछ। यो प्रविधि अन्य प्रविधि र सिकाई जस्तै निरन्तर सिकाईको रुपमा कृषक समक्ष पुर्याउनु पर्दछ। यसका लागि अलैचीबालीमा निरन्तर अनुसन्धान हुनु पर्नेछ। यस्तो अनुसन्धानलाई यस केन्द्रले आगामी दिनहरुमा प्राथमिकताका साथ ग्रहण गरेर

आफुलाई सिकाई केन्द्र (Center of excellence) को रुपमा अगाडी बढाउने छ। यसका लागि केन्द्रले आफुलाई सोही ढंगमा ब्यवस्थित गरिरहेको छ।

त्यस्तै गरी कृषकहरुले भोगेको अर्को समस्या भनेको यसको बजारीकरण हो। उत्पादनको करिब सबै हिस्सा निर्यात हुने र आन्तरिक खपत २ प्रतिशत जति मात्र रहदा कृषक र यसको ब्यापारमा संलग्न स्वदेशी मध्यस्तकर्ता ब्यवसायीहरु बेला बेला समस्यामा परिरहेका हुन्छन। निर्यातमा बिदेशी ब्यापारीहरुसँग मात्र निर्भर रहदा यहाका कृषक र ब्यवसायीसँग बार्गेनिङ शक्ती अत्यन्त कमजोर रहेको पाइयो। यसलाई ट्याकल गर्न यसको आन्तरिक खपत उत्पादनको एक तिहाई मात्र बनाउने हो भने सुकमेलको आयातलाई धेरै हदसम्म न्युन गर्ने र हाम्रा कृषक र ब्यवसायीको बार्गेनिङ शक्ति बढ्ने र अलैचीले उच्च स्थिर मूल्य पाउने छ। आन्तरिक खपत बढाउदा अलैचीको औद्योगिकरण हुने छ र यसले थप रोजगारी सिर्जना गर्ने र अलैचीको उत्पादनमा दीगोपन ल्याउने छ।

अलैचीको तमाम समस्या र चुनौतीको बिचमा थुप्रै अवसरहरु हामी माझमा रहेका छन। गुणस्तरीय अलैची उत्पादनका लागि ध्यान पुर्याउनुपर्ने तथा कृषकहरु समक्ष पुर्याउनुपर्ने कतिपय सेवा सुविधा, प्रविधी र कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउनुपर्ने देखिन्छ। यस पुस्तिकामा आ.व. २०७८/७९ मा केन्द्रले सम्पादन गरेका कार्यक्रम र उपलब्धीहरु एवं विभिन्न विषयका जानकारी संप्रेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ।

अन्त्यमा यो पुस्तिका प्रकाशनको कार्य तथा बार्षिक कार्यक्रम संचालनका लागि सहयोग गर्नुहुने यस केन्द्रका पूर्व निमित्त केन्द्र प्रमुख श्री भिष्मकान्त घिमिरे, बागवानी विकास अधिकृत श्री अनुपा सुबेदी, प्राविधिक सहायक श्री दिल बहादुर श्रेष्ठ र श्री लक्ष्मी नेपाली, खरिदार श्री छविन अधिकारी, स.ले.पा. श्री निलम खनाल, कार्यालय सहयोगीहरु श्री तुल बहादुर सुनुवार, श्री छत्रमाया सुनुवार र हरी थारु तथा पहरेदार बिशाल लेप्चा लगायत सम्पूर्ण ज्यामीहरुमा धन्यवाद दिन चाहन्छु। यस पुस्तिका प्रकाशनका क्रममा हुन गएका त्रुटीहरुलाई समय सापेक्ष सुधारका लागि यहाँहरुको अमूल्य सुझावको अपेक्षा राखेको छु।

राजन परियार
माटो विज्ञ
नि. केन्द्र प्रमुख

विषय सूची

खण्ड- क

पृष्ठभूमी तथा परिचय

१. जिल्लाको संक्षिप्त विवरण 7

१.१ भौगोलिक अवस्थिती 7

१.२ हावापानी 7

२. अलैंची विकास केन्द्र 8

२.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमी 8

२.२ फार्म केन्द्रको संक्षिप्त परिचय 8

२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य 9

२.३.१ दीर्घकालीन सोच 9

२.३.२ लक्ष्य 9

२.३.३ उद्देश्यहरु 9

२.४ केन्द्रको भौगोलिक स्थिति 10

२.४.१ भौगोलिक स्थिति 10

२.५ भौतिक पूर्वाधारको स्थति 10

२.५.१ भू–उपयोगको विविरण 10

२.५.२ केन्द्रमा निर्मित संरचना 10

२.६ केन्द्रको कार्य विवरण 11

२.७ प्रभाव कार्यक्षेत्र 12

२.१० हाल कार्यरत कर्मचारीको अध्यावधिक विवरण 14

२.११ स्थापनाकालदेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरुको नामावली 16

२.१२ जिन्सी मालसामानको विवरण 17

२.१३ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र 20

खण्ड -ख

प्रगती प्रतिवेदन तथा स्वीकृत कार्यक्रम

३.कार्यक्रम तथा प्रगती विवरण 23

३.१. आ.ब.२०७८/७९ को प्रगति स्थिति 23

३.२ कार्यक्रम संचालनमा देखिएका समस्याहरु 30

३.३ विनियोजित बजेट तथा खर्च 31

३.४ भारित प्रगती स्थिति 31

३.५ राजश्व प्राप्तिको तुलनात्मक विवरण 32

३.६ बेरुजु फछ्यौंटको स्थिति 32

३.७ प्राविधिक सेवाटेवा, तालिम तथा प्रकाशन 32

३.७.१ प्राविधिक सेवाटेवा 32

३.७.२ तालिम 33

३.७.३ प्रकाशन 33

३.८ रोजगारी सिर्जना 33

खण्ड- ग

प्राविधिक जानकारी

अलैंची बगान व्यवस्थापन 35

अलैंचीमा लाग्ने प्रमुख रोग तथा कीराहरु 41

खण्ड- घ

ग्यालरी 48

अलैंची विकास केन्द्र

पृष्ठभूमी तथा परिचय

खण्ड- क

१. जिल्लाको संक्षिप्त विवरण

नेपालको प्रदेश न १ मा अवस्थित १४ जिल्ला मध्ये १७०३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्र ओगटेको एक पहाडी जिल्ला हो इलाम। देश संघीयतामा जानुभन्दा पहिले पूर्वाञ्चल विकासक्षेत्रको मेची अञ्चलका चार जिल्लामध्येको एक जिल्ला रहेको इलामको उत्तरमा पाँचथर, दक्षिणमा झापा, पश्चिममा पाँचथर र मोरङ जिल्लाहरु अनि पूर्वमा भारतको पश्चिम बङ्गाल अन्तर्गत दार्जिलिङ्ग जिल्ला पर्दछ ।

हालको इलाम जिल्ला नेपाल एकिकरण हुनु अगाडि राई र लिम्बु जातिहरूको किराँत राज्य थियो। प्राचिन समयमा लिम्बु जातिहरूकै बाहुल्यता भएको हुनाले इलाम जिल्लाको नामाकरण पनि लिम्बु भाषाबाट भएको मानिन्छ। लिम्बु भाषामा इलाम शब्द, दुई शब्दको संयोजन भई बनेको मानिन्छ; जसमा "इ"को शाब्दिक अर्थ "घुमाउरो" र "लाम"को शाब्दिक अर्थ "बाटो" अर्थात इलामको अर्थ "घुमाउरो बाटो" हुन जान्छ।

सांस्कृतिक, र प्राकृतिक पक्षहरूमा समृद्ध यो जिल्ला "पूर्वी पहाडकी रानी", "नगदेबालीको खानी" जस्ता उपनामले चिनिन्छ । इलाम जिल्लालाई विभिन्न (हाल आठ) "अ" को जिल्ला भनेर चिनिने गरिन्छ । आठ "अ" को अर्थ अलैंची, अदुवा, अर्थोडक्स चिया, अकबरे खुर्सानी, ओलन, अम्रिसो, आलु र आतिथ्यले परिभाषित हुन्छ ।

१.१ भौगोलिक अवस्थिती

- अक्षांशः उत्तरी २६.४०" देखि उत्तरी २७.८" सम्म
- देशान्तरः पूर्वी ८७.४०" देखि पूर्वी ८७.१०" सम्म
- उचाईः- समुन्द्री सतहबाट ३०० मिटर देखि ३६३७ मिटर सम्म
- सिमानाः- पूर्व भारतको पश्चिम बङ्गाल राज्यको दार्जिलिङ्ग जिल्ला, पश्चिम मोरङ र पाँचथर जिल्ला, उत्तर पाँचथर जिल्ला र दक्षिण झापा जिल्ला
- क्षेत्रफलः- १७०३ वर्ग किलोमिटर
- अवस्थितिः- पहाड

१.२ हावापानी

जसरी नेपालको हावापानीमा विविधता पाइन्छ ठीक त्यसै गरि इलाम भित्रको हावापानीमा पनि बिविधता पाइन्छ। हावापानी फरक हुनुमा यहाको धरातलीय स्वरूप नै हो। जिल्लाको बेंसी क्षेत्रमा उष्ण मध्य

पहाडी क्षेत्रमा समशीतोष्ण र उच्च पहाडी क्षेत्रमा शीतोष्ण एवं लेकाली हावापानी पाइन्छ। जिल्लाको उच्च पहाडी क्षेत्रमा तापक्रम न्यूनतम शून्य डीग्री सेल्सियस सम्म र होचो बेसी क्षेत्रमा गृष्ममा अधिकतम ३१ डीग्री सेल्सियस सम्म पुगने गरेको तथ्याङ्क पाइन्छ। प्राय जसो २००० मिटर भन्दा माथिको चुचुराहरूमा यहाँ हिउँ पर्ने गर्छ। बङ्गालको खाडीबाट नजिक हुन ु र इलामको अधिकांश पर्वत श्रेणीहरू बंङ्गालको खाडीसँग सम्मुख ढाल बनि ठडिएकाले गृष्ममा अत्याधिक वर्षा हुने गर्छ।

२. अलैंची विकास केन्द्र

२.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमी

केन्द्रको इतिहासलाई अध्ययन गर्दा आर्थिक वर्ष २०३२।०३३ सालमा तत्कालिन फिक्कल गाउं विकास समितिको वडा नं ४ पान्दाम भन्ने स्थानमा अलैंची विकास योजनाको रुपमा ३४५ रोपनी जग्गा खरीद भई अलैंची अनुसन्धान तथा विकास कार्यक्रमको नामले थालनी भएको हो । त्यस बखत सो आयोजनाको आफ्नो कार्यालय भवन नभएको र स्थानीय काजी श्री पदम चन्द्र लाप्चाको कोठीमा भाडामा कार्यालय स्थापना गरी कार्य थालनी भएको थियो ।

सरकारले २०३९ मा पूर्वाञ्चलका इलाम, पांचथर, तेह्रथुम जिल्लाहरुलाई अलैंची विकास क्षेत्र घोषणा गरी अलैंची विकास कार्यक्रम सरकारी र निजी क्षेत्र (कृषकस्तर) मिली वृहत रुपमा संचालन गर्यो । बिक्रम सम्बत २०३९ सालमा अलैंची विकास योजना फिक्कल, इलामलाई नेपाल चिया विकास निगममा गाभ ियो तर निगममा दक्ष जनशक्तिको अभाव र स ीमित कार्यक्षेत्रले गर्दा राष्ट्रिय स्तरमा कार्यक्रम संचालन गर्न समन्वयको अभाव खड्किएकाले २०४५ साल भाद्र २९ गते देखि नेपाल चिया विकास निगमवाट प ुनः नेपाल सरकार कृषि विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग अन्तर्गत "राष्ट्रिय अलैंची बाली विकास कार्यक्रम" को नामले संचालन भयो । सोही समयमा नेपाल चिया विकास निगमको ४ वटा आवास रहेको २७ रोपनी जग्गा समेत यस केन्दंलाई प्राप्त भयो । तत् पश्चात कृषि विभागको परिवर्तित संरचना अन्तर्गत वि.सं. २०४७ मा बागवानी विभाग अन्तर्गत रही पुनः २०४९ मा कृषि विभागको एकिकरण पश्चात कृषि विकास विभाग अन्तर्गत रही वि.सं. २०५० साल देखि अलैंची विकास केन्द्रको रुपमा अलैंची विकास सम्बन्धि कार्य गर्दै आएको छ।

२.२ फार्म केन्द्रको संक्षिप्त परिचय

मेची अञ्चलको मध्य भागमा पर्ने इलाम जिल्लाको उत्तर तर्फ सूर्योदय नगरपालिका वडा नम्बर ९ स्थित पान्दाम भन्ने स्थानमा अलैंची विकास केन्द्र रहेको छ । यो केन्द्र इलामको फिक्कल बजार देखी ४.५ कि.मी. उत्तरतर्फ पर्ने बरबोटे भन्ने स्थानबाट गोर्खे जाने कच्ची सडकको किनारमा अवस्थित छ ।

केन्द्रको आवास क्षेत्र भने फिक्कल बजारबाट ३ कि.मी.को दुरीमा पशुपतिनगर जाने सडकको छेवैमा रम्फोक भन्ने स्थानमा रहेको छ । केन्द्रको आवास तथा कार्यालय बिचको दुरी ३.५ कि.मी. रहेको छ । केन्द्रको इतिहासलाई अध्ययन गर्दा आर्थिक वर्ष २०३२।०३३ सालमा तत्कालिन फिक्कल गाउं विकास समितिको वडा नं ४ पान्दाम भन्ने स्थानमा अलैंची विकास योजनाको रुपमा ३४५ रोपनी जग्गा खरीद भई अलैंची अनुसन्धान तथा विकास कार्यक्रमको नामले थालनी भएको पाइन्छ । हाल यस केन्द्रको आवास गृहहरु समेत गरी ३७३.५ रोपनी (१८.७ हेक्टर) क्षेत्रफल रहेको छ ।हालको संरचना अनुसार अलैंची विकास केन्द्र फिक्कल इलामको तालुक कार्यालयको रुपमा राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसलाबाली विकास केन्द्र, किर्तीपुर रहेको छ।अलैंची बाली हेर्ने यो नेपालको एकमात्र केन्द्र हो।

२.३ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्‌देश्य

२.३.१ दीर्घकालीन सोच

- अलैंची बालीको वृद्धिविकास, उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै कृषकको जिविकोपार्जन रुपान्तरित गरि आधुनिक, व्यवसायिक, दिगो एवं आत्मनिर्भर कृषि क्षेत्रको विकास।

२.३.२ लक्ष्य

- अलैंची तथा तरकारी बालीको स्वस्थ तथा गुणस्तरीय बेर्ना उत्पादन, असल कृषि अभ्यास तथा बाली विकासका अवसरहरु एकिकृत संयोजन र परिचालन मार्फत अलैंची तथा तरकारी बालीको वृद्धि विकास उन्मुख दिगो आर्थिक अवसरहरु सिर्जना गरि राष्ट्रको समग्र विकासमा टेवा पुर्याउने।

२.३.३ उद्देश्यहरु

- कृषक स्तरमा उत्पादित तरकारी बीउ, अलैंचीको बेर्ना गुणस्तर नियन्त्रण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने।
- विभिन्न तरकारी बालीहरुको मूल बीउ उत्पादन गरि बीउ उत्पादक कृषकहरुलाई वितरण गर्ने
- अलैंचीखेती र यसमा आधारित आधुनिकिकरण, व्यवसायीकरण प्रविधि तथा निर्यातयोग्य वस्तुहरुलाई सम्मानजनक, नाफामूखी व्यवसायका रुपमा विकास गर्दे रोजगारीका अवसरहरु सृजना गर्ने
- अलैंची खेति प्रविधि कृषक समुदायमा हस्तान्तरण गरी गुणस्तरयुक्त बेर्ना उत्पादन गराई आय आर्जन वृद्धि गर्दै जीवनस्तरमा समेत सुधार ल्याउने।
- अलैंची तथा तरकारी-मसला बालीहरुको जातीय संरक्षण संवर्दन गर्ने।
- अलैंची बालीको मूल्य श्रृंखलाहरुमा अभिवृद्धि गर्दै प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- अलैंची खेति कृषकलाई प्राविधिक सेवा टेवा उपलब्ध गराउने।

२.४ केन्द्रको भौगोलिक स्थिति

२.४.१ भौगोलिक स्थिति

उचाई	१२००–१६०० मिटर
हावापानी	उपोष्ण
तापक्रम	१२.७–२१.८ डि.से.
मोहोडा	पश्चिम उत्तर
वर्षा	२३००–२४०० मि.मि.

२.५ भौतिक पूर्वाधारको स्थति

२.५.१ भू–उपयोगको विविरण

कार्यालय परीसर	३७ रोपनी
अलैंची बगान	१० रोपनी
नर्सरी क्षेत्र	७१ रोपनी
जंगल, भिर, खोल्सी	२२८.५ रोपनी
कर्मचारी आवास क्षेत्र	२७ रोपनी (रम्फोक)
जम्मा	३७३.५ रोपनी (१८.७ हेक्टर_

२.५.२ केन्द्रमा निर्मित संरचना

- कार्यालय भवन-१
- तालिम हल -१
- आवास गृह -८
- तन्तु प्रजनन प्रयोगशाला-१
- अतिथि गृह-१

- प्रशिक्षार्थी आवास -१
- गोरु गोठ-१
- टहरा-३
- स्क्रीन हाउस- ७

२.६ केन्द्रको कार्य विवरण

नेपाल सरकार कृषि तथा पशुपन्छी विकास मंत्रालय अन्तर्गतको यो केन्द्र अलैंची बाली हेर्ने एक मात्र कार्यालय हो। यस केन्द्रको कार्यक्षेत्र नेपालको अलैंची खेती हुने सम्पुर्ण जिल्लाहरु पर्दछन् । नेपालमा अलैंची खेतीको ब्यवसायिक सुरुआत भएको इलाम जिल्लालाई केन्द्र बिन्दु मानेर स्थापना भएको यस कार्यालयको कार्य विवरण निम्नानुसार रहेको छ ।

- अलैंचीको जातिय संरक्षण एवं सम्वर्दन,
- अलैंची विकास सम्बन्धी राष्ट्रिय व्यवसायिक नीति तथा योजना तर्जुमा राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसलाबाली विकास केन्द्रलाई पृष्ठपोषण सम्बन्धी कार्य,
- नविनतम प्रविधि जस्तैः तन्तु प्रजनन आदीको उपयोग गरी रोग रहित अलैंची वेर्ना उत्पादन तथा वितरणको कार्य गर्ने,
- अलैंची उत्पादन तथा विकास सम्बन्धमा उत्पादक कृषकलाई तालिम तथा प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने,
- सम्वन्धित विषयमा विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्ने,
- अलैंची विकास सम्बन्धमा कृषि अनुसन्धान केन्द्र, सम्बन्धित कृषि ज्ञान केन्द्रहरु तथा अन्य सम्बन्धित निकायहरुसंग समन्वय एवं सहकार्य गर्ने,
- फर्मको उत्पादकत्व एवं आम्दानी वृर्दि गर्न जमिन तथा अन्य पुर्वाधार र सुविधाको उपयोग गर्ने,
- सम्बन्धित विषयको समस्या समाधानका लागि स-साना कार्यमुखी (Action Oriented) अध्ययन परीक्षण संचालन गर्ने,
- अलैंचीको बीउ, वेर्ना र प्रविधिको राष्ट्रिय श्रोत केन्द्रको रुपमा कार्य गर्ने,
- अलैंची बाली उत्पादन सम्बन्धी उन्नत प्रविधिको प्रदर्शन गर्ने,
- नेपाल सरकारले तोकेको अलैंची विकास सम्बन्धी अन्य काम ।

२.७ प्रभाव कार्यक्षेत्र

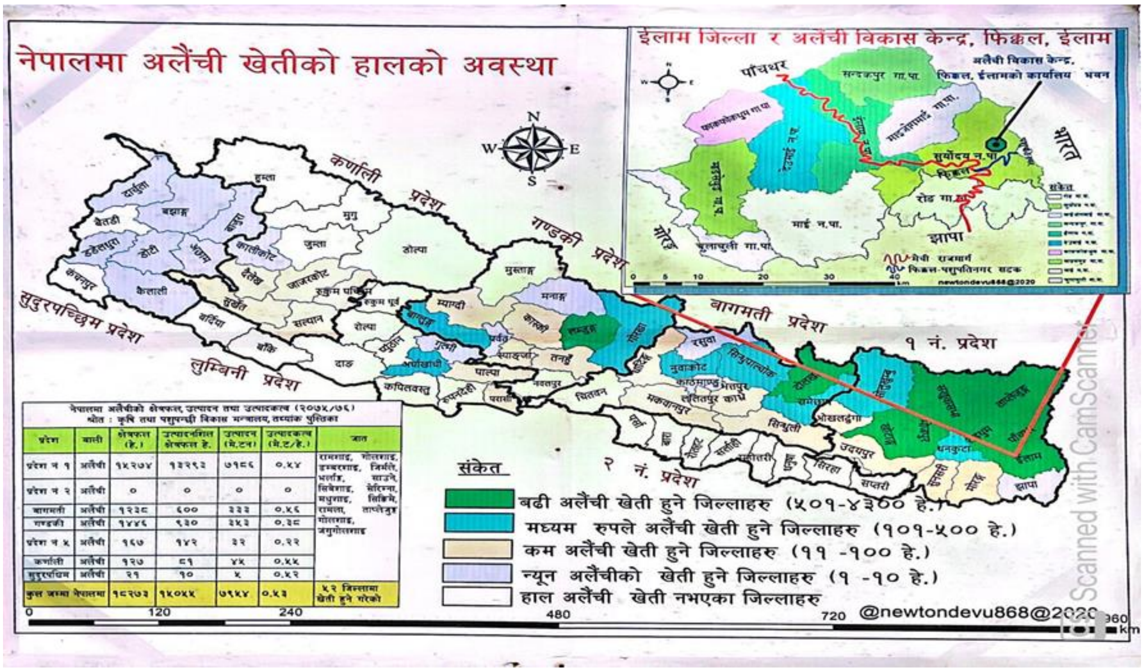

प्रदेश	बाली	क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादनशिल क्षेत्रफल हे.	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.ट/हे.)	जात
प्रदेश नं १	अलैंची	१५२७४	१३२९२	७१८६	०.५४	रामसाइ, गोलसाइ, डम्बरसाइ, जिर्मले, भर्लाङ, साउने, सिबेसाइ, सेरिम्ना, मधुसाइ, सिक्किमे, रामला, ताप्लेजुङ गोलसाइ, जंगुगोलसाइ
प्रदेश नं २	अलैंची	०	०	०	०	
बागमती	अलैंची	१२३८	६००	३३३	०.५६	
गण्डकी	अलैंची	१४४६	९३०	३५३	०.३८	
प्रदेश नं ५	अलैंची	१६७	१४२	३२	०.२२	
कर्णाली	अलैंची	१२७	८१	४५	०.५५	
सुदुरपश्चिम	अलैंची	२१	१०	५	०.५२	
कुल जम्मा नेपालमा		१८२७३	१५०५५	७९५४	०.५३	५२ जिल्लामा खेती हुने गरेको

२.८ अलैंची विकास केन्द्र, फिक्कल, इलामको दरबन्धी तेरिज

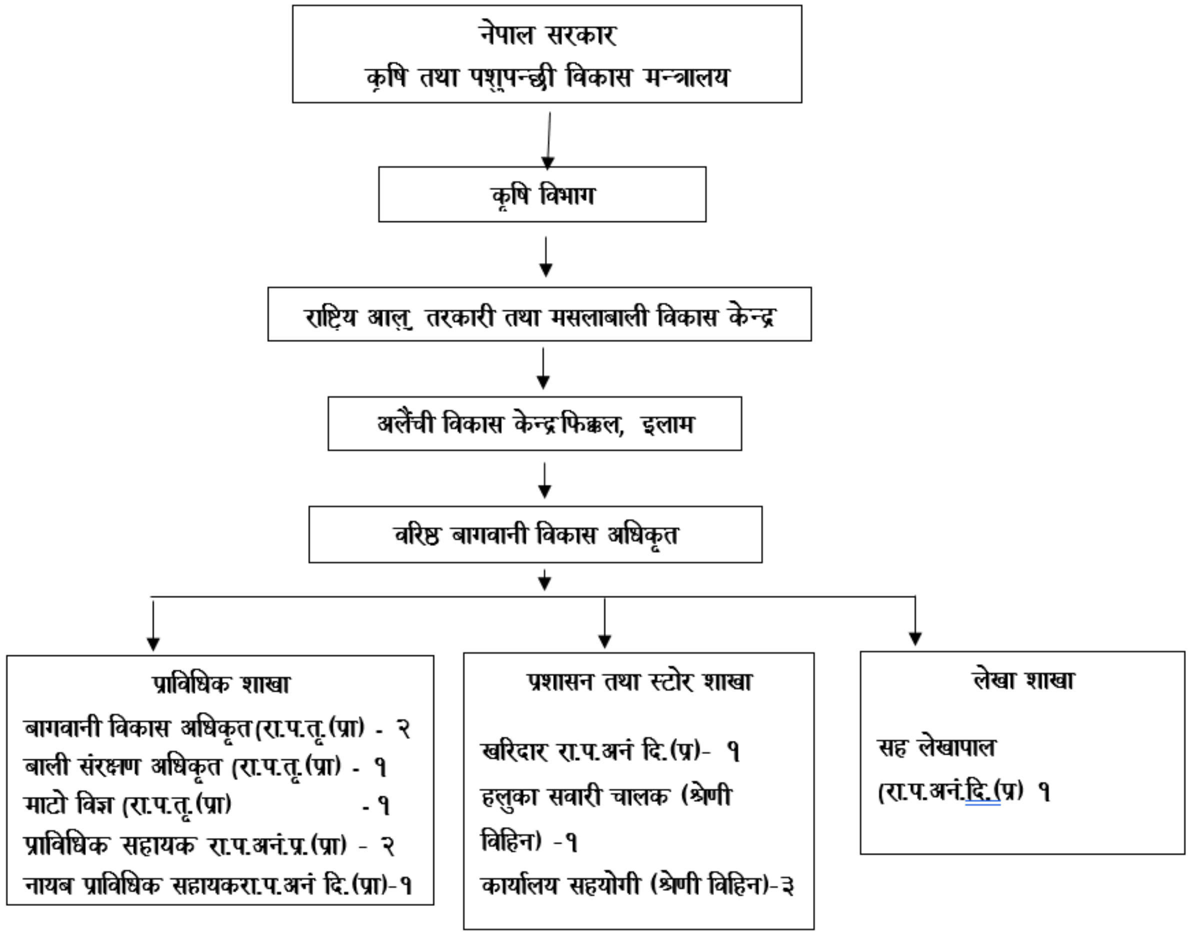

२.९ जनशक्ति बिवरण

क.सं	दर्जा	श्रेणी	नाम थर	दरबन्दि संख्या	पदपुर्ति	रिक्त	कैफियत
१	वरिष्ठ बागवानी विकास अधिकृत	रा.प.द्बितीय (प्रा)		१	०	१	
२	माटो विज्ञ	रा.प.तृतीय (प्रा)	श्री राजन परियार	१	१	०	
३	बागवानी विकास अधिकृत	रा.प.तृतीय (प्रा)	श्री अनुपा सुवेदी	२	१	१	रिक्त
४	बाली संरक्षण	रा.प.तृतीय (प्रा)		१	०	१	

क्र.सं	दर्जा	श्रेणी	नाम थर	दरबन्दि संख्या	पदपुर्ति	रिक्त	कैफियत
	अधिकृत						
५	प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.प्रथम (प्रा)	श्री दिल बहादुर श्रेष्ठ श्री विन्दु नेपाली	२	२	०	
६	सह लेखापाल	रा.प.अनं.द्वितिय (प्र)	श्री निलम खनाल	१	१	०	
७	खरिदार	रा.प.अनं.द्वितिय (प्र)	श्री छविन अधिकारी	१	१	०	
८	बायोटेक्नोलोजिस्ट	रा.प.तृतीय	श्री देवदास दहित	०	१	०	सेवा करार
८	नायव प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वितिय (प्रा)		१	०	१	रिक्त
९	नायव प्राविधिक सहायक	रा.प.अनं.द्वितिय (प्रा)	श्री सुस्मिता मुखिया	०	१		सेवा करार
१०	हलुका सवारी चालक	श्रेणी विहिन	श्री रोशन गिरी	१	१		सेवा करार
११	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी विहिन	श्री छत्रमाया सुनुवार श्री तुल बहादुर सुनुवार श्री हरिराम थारु	३	३		१ सेवा करार
१२	चौकिदार	श्रेणी विहिन	विशाल लाप्चा	१	१		सेवा करार
	जम्मा			१४	१०	४	

२.१० हाल कार्यरत कर्मचारीको अध्यावधिक विवरण

क्र. सं	कर्मचारीको नाम	पद	शैक्षिक योग्यता	स्थायी ठेगाना	ई-मेल	सम्पर्क नं	कैफियत
१	श्री राजन परियार	माटो विज्ञ. (नि.केन्द्र प्रमुख)	स्नातकोत्तर	भरतपुर महानगरपालिका २६, चितवन	pariyarrajan45@gmail.com	९८५२६८०९६७	स्थायी
२	श्री अनुपा सुवेदी	बागवानी विकास अधिकृत	स्नातकोत्तर	देउमाई न.पा-६, इलाम	anupasubedi55@gmail.com	९८५२६८०५६१	स्थायी
३	श्री दिल बहादुर श्रेष्ठ	प्राविधिक सहायक	टि.एस.एल.सी	धनकुटा न.पा. १ हिले	sthadb311@gmail.com	९८५२०५०५८३	स्थायी
४	श्री विन्दु नेपाली	प्राविधिक सहायक	प्रमाणपत्र तह (कृषि)	चन्दननाथ-१०, जुम्ला	bindunepali137@gmail.com	९८६८३२४००४	स्थायी
५	श्री निलम खनाल	सह लेखापाल	स्नातकोत्तर	दमक न पा २ झापा	neelamkhanal75@gmail.com	९८४१८७०७६४	स्थायी
६	श्री छविन अधिकारी	खरिदार	स्नातकोत्तर	भद्रपुर न.पा. २ झापा	chhabinad@gmail.com	९८४२६८४१००	स्थायी
७	श्री देवदास दहित	ल्याब टेक्निसियन	स्नातक(बायोटेक्नोलोजी)	राजापुर-१०, बर्दिया	devdasdahit123@gmail.com	९८६४७८५७७९	सेवा करार
७	श्री सुस्मिता मुखिया	नायव प्राविधिक सहायक	टि.एस.एल.सी	सु. न. पा.९ इलाम	susmitamukhiya43@gmail.com	९८२४३७३०२०	सेवा करार
८	श्री छत्र मायां सुनुवार	कार्यालय सहयोगी	साधारण लेखपढ	सु. न. पा.१० इलाम		९८४२६४७२३८	स्थायी
९	श्री तुल बहादुर सुनुवार	कार्यालय सहयोगी	साधारण लेखपढ	सु. न. पा.९ इलाम		९८४२६७०८२८	स्थायी
१०	श्री रोशन गिरी	हलुका सवारी चालक	साधारण लेखपढ	सु. न. पा. ११ इलाम		९८४२०१०१३३	सेवा करार
११	श्री हरिराम थारु	कार्यालय सहयोगी	साधारण लेखपढ	बैजनाथ गा.पा. ३ बांके		९८६४९०४८८०	सेवा करार
१२	श्री विशाल लाप्चा	चौकिदार	साधारण लेखपढ	सु .न. पा. ९		९८२५३९१३७५	सेवा करार

२.११ स्थापनाकालदेखि हालसम्मका कार्यालय प्रमुखहरुको नामावली

क्र. सं	नाम थर	पद	श्रेणी	कार्यरत अवधि	कैफियत
१	श्री गणपति ओझा	स.अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०३२-२०३३	
२	श्री रामेश्वर प्रसाद शाह	स.अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०३७-२०३८	
३	श्री कृष्ण बहादुर श्रेष्ठ	स.अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०३८-२०३९	
४	पुण्यप्रसाद ढकाल	स.अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०३९-२०४४	
५	श्री तारानाथ शर्मा	अ. वि. अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०४४-२०४५	
६	श्री नारायणप्रसाद घिमिरे	अ. वि. अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०४५-२०५२	
७	श्री मोहन बहादुर थापा	अ. वि. अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०५२-२०५५	
८	श्री काशी बहादुर नेपाली	अ. वि. अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०५५-२०५८/११	
९	श्री गणपति पाण्डे	स.अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०५८/१२-२०६०/५	नि.अ.वि.अ.
१०	श्री गजेन्द्रसेन निरौला	अ.वि.अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०५८-२०६०	पि.एच.डि. अध्ययन काज
११	श्री गणपति पाण्डे	स.अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०६०/५-०६१/९	का.मु.व.अ.वि.अ
१२	श्री राम प्रकाश साह	व.अ.वि.अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०६१/१०-०६३/१०	
१३	श्री अजय अधिकारी	अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०६३/११-०६७/३/६	नि.व.अ.वि.अ.
१४	श्री रामदेव यादव	अ.वि.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०६७।३।७-२०६७।३।२१	नि.व.अ.वि.अ.
१५	श्री पदम प्रसाद अधिकारी	व.अ.वि.अ.	रा.प.दि.प्रा.	२०६७।३।२२-२०७७।९।३	केन्द्र प्रमुख
१६	श्री देवेन्द्र शाहु	वा.स.अ.	रा.प.तृ.प्रा.	२०७७।१०।४-२०७७।१२।३	नि.केन्द्र प्रमुख
१७	श्री भीष्मकान्त घिमिरे	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा.	२०७७।१२।४-	नि.केन्द्र प्रमुख

क्र.सं	नाम थर	पद	श्रेणी	कार्यरत अवधि	कैफियत
				२०७९।४।२	
१८	श्री अनुपा सुवेदी	बागवानी विकास अधिकृत	रा.प.तृ.प्रा.	२०७९।५।१२-२०७९।६।६	नि.केन्द्र प्रमुख
१९	श्री राजन परियार	माटो विज्ञ	रा.प.तृ.प्रा	२०७९।६।७-	नि.केन्द्र प्रमुख

२.१२ जिन्सी मालसामानको विवरण

क्र.सं	विवरण	एकाई	कुल \परिमाण	रहेको	मर्मत गर्नु पर्ने	लिलाम / बिक्रि गर्नु पर्ने
१	फुल स्क्रेटरीयल टेवुल	थान	७	७		
२	ल्यापटप	थान	६	६		
३	जीप	थान	१	१		
४	प्रोजेक्टर	थान	३	१	१	१
५	साउण्ड सिस्टम	थान	२	२		
६	हटएयर ओभन	थान	१	१		
७	एनालाइटिकल ब्यालेन्स	थान	१	१		
८	सभागृह	थान	१	१		
९	सिलाइ मेसीन	थान	२	२		
१०	फ्रीज	थान	२	२		
११	प्रिन्टर	थान	११	७		
१२	फोटोमिटर	थान	१	१		
१३	सि सि टि भी रेकर्डर	थान	१	१		

क.सं	विवरण	एकाई	कुल \परिमाण	रहेको	मर्मत गर्नु पर्ने	लिलाम / बिक्रि गर्नु पर्ने
१४	अन्य निर्माण सम्वन्धि उपकरण	थान	४	४		
१५	उजुरी पेटीका	थान	१	१		
१६	डाइनिङ टेवुल	थान	५	५		
१७	मोनिटर	पिस	२	१		१
१८	कार्यालय भवन	संख्या	१	१		
१९	पि एच मिटर	संख्या	१	१		
२०	लेमिनार एयर फ्लो	थान	1	3		
२१	ग्लास हाउस	संख्या	७	७		
२२	डिजिटल क्यामेरा	थान	२	१		१
२३	पावरटिलर मिनिटिलर	थान	३	२		१
२४	जेनेरेटर	पिस	१	१		
२५	भ्याकुम क्लीनर	पिस	३	२		१
२६	ओभन	संख्या	२	२		
२७	डिस्टीलेसन प्लान्ट	संख्या	३	२	१	
२८	सोलार प्यानल	पिस	१	१		
२९	एयर कन्डिसनर	पिस	३	३		
३०	कर्मचारी निवास	संख्या	८	0		
३१	अन्य फर्निचर	संख्या	१	१		
३२	मोटर पानी तान्ने	संख्या	२	१	१	
३३	गिजर	संख्या	१	१		
३४	हिटर	पिस	४	४		

क्र.सं	विवरण	एकाई	कुल \परिमाण	रहेको	मर्मत गर्नु पर्ने	लिलाम / बिक्रि गर्नु पर्ने
३५	यु पि एस	पिस	७	७		
३६	माइक्रोस्कोप	संख्या	2	6		1
३७	ग्रेन मोइस्चर मिटर	संख्या	१	१		
३८	स्वाइल पि एच ह्युमिडिटि टेस्टर	संख्या	१	१		
३९	वेन्च	पिस	७	७		
४०	स्टिल दराज	पिस	१५	१५		
४१	मोटरसाइकल	संख्या	२	२		
४२	गोरु	संख्या	१	१		
४३	अन्य कार जिप	संख्या	१	१		
४४	ट्याक्टर	थान	२	२		
४५	स्वाइल अगर	पिस	१	१		
४६	अन्य प्रयोशाला उपकरण	संख्या	४	४		
४७	स्पक्टोफोटोमिटर	संख्या	१	१		
४८	टेलिभिजन	संख्या	१	१		

२.१३ क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
कृषि विभाग
राष्ट्रिय आलु,तरकारी तथा मसलाबाली विकास केन्द्र
अलैंची विकास केन्द्र
फिक्कल, इलाम
क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र
(CITIZEN CHARTER)

क.सं	सेवाको प्रकृति	लाग्ने समय	लाग्ने दस्तुर	सेवा प्रदान गर्ने कर्मचारी, शाखा र दस्तुर	क्षतिपूर्ति रकम रु	कैफियत
१	अलैंची बिरुवा बिक्री वितरण	१ दिन (असार पहिलो साता देखि)	रु ५। प्रति बिरुवा	प्राविधिक फांट कोठा नं ९	१०००।	
२	अलैंची खेति सम्वन्धि प्राविधिक सेवा	तुरुन्तै	निःशुल्क	प्राविधिक फांट	१०००।	प्राविधिकहरु विदा वा काजमा रहेको अवस्थामा ९८५२६८०९६७,९८५२६८०५६१ मा फोन गरि सेवा लिन सकिने ।
३	बाली संरक्षण सम्वन्धि प्राविधिक सेवा	तुरुन्तै	निःशुल्क	बाली संरक्षण अधिकृत कोठा नं ९	१०००।	

क्र.सं	सेवाको प्रकृति	लाग्ने समय	लाग्ने दस्तुर	सेवा प्रदान गर्ने कर्मचारी, शाखा र दस्तुर	क्षतिपूर्ति रकम रु	कैफियत
४	माटो तथा मलखाद व्वस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक सेवा	तुरुन्तै	निःशुल्क	माटो विज्ञ कोठा नं १२	१०००।	
५	अलैंची खेति प्रविधि तालिम	१ देखि ७ दिन	निःशुल्क	प्राविधिक अधिकृतहरु कोठा नं ९,१२,१३,१४	१०००।	केन्द्रको लक्ष्य बमोजिम
६	राजश्व संकलन	तुरुन्तै	नियमानुसार	सह लेखापाल कोठा नं. ११	१०००।	रु. १०,०००।भन्दा माथिको राजश्व बैंक मार्फत संकलन गर्न सकिने ।
७	चिट्ठी पत्र दर्ता चलानी तथा सोधपुछ	तुरुन्तै	निःशुल्क	खरिदार कोठा नं. १०	१०००।	पत्राचार निवेदनको लागि बढीमा ६ कार्य दिन लाग्न सक्ने

नोटः

- माथी उल्लेखित सेवा लिँदा कुनै गुनासो भए सोझै केन्द्र प्रमुख (कोठा नं. १५) समक्ष उजुरी दिन सकिने छ ।
- क्षतिपूर्ति रकम सम्वन्धित कर्मचारीबाट असूल उपर गरी २४ घण्टा भित्रमा उपलव्ध गराइने छ ।
- सेवा प्रदान गर्दा जेष्ठ नागरिक, गर्भवती, महिला, शारिरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिइने छ ।
- लोडसेडिङ्ग वा अन्य काबु बाहिरको परिस्थितिमा तोकिएको समय भित्र जानकारी गराइने छ र क्षतिपूर्ति दिइने छैन ।

सम्पर्क नं. ०२७-५४०१३२ आवास (कार्यालयमा टेलिफोन नभएकोले), ९८५२६८०९६७ केन्द्र प्रमुख
सूचना अधिकारीः श्री अनुपा सुवेदी (बागवानी विकास अधिकृत) मोवाइल नं. ९८५२६८०५६१
ईमेल कार्यालय- alaichibikash033@gmail.com,

Website-www.alaichibikash.gov.np

प्रगती प्रतिवेदन

तथा

स्वीकृत कार्यक्रम

खण्ड- ख

३.कार्यक्रम तथा प्रगती विवरण

आयोजनाको नामः राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसला विकास कार्यक्रम

ब. शि. नं : ३१२०११०१

वार्षिक प्रगति

३.१. आ.ब.२०७८/७९ को प्रगति स्थिति

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
अ) पुँजीगत खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु									
१	Tissue Culture प्रयोगशालाका लागि Autoclave खरिद	संख्या	१.०	०.८४	२.००	१.०	०.८४	१००.००	
२	कार्यालयका लागि अति आवस्यक डेस्कटप ३ थान, कलर प्रिन्टर ३ थान खरिद	संख्या	६.०	०.९५	२.२८	६.०	०.९५	१००.००	
३	प्रयोगशालाका लागि ३० हजार लिटरको पानी टंकी राक्ने स्टेन्ड निर्माण गर्ने	पटक	१.०	०.४२	१.००	१.०	०.४२	१००.००	
४	निर्मित संरचनामा सिचाई प्रणाली जडान	संख्या	१.०	०.८४	२.००	०.०	०.००	०.००	
५	सिचाई कुलो निर्माण	संख्या	२००.०	१.६७	४.००	२००.०	१.६७	१००.००	
६	ज्यामीहरुका लागि फार्म परिसरमा सार्वजनिक सौचालय निर्माण	संख्या	२.०	१.२५	३.००	२.०	१.२५	१००.००	
७	अतिथि ग्रिह सौचालय तथा स्नान गृह सुधार तथा निर्माण	पटक	१.०	०.८४	२.००	१.०	०.८४	१००.००	
८	कार्यालय प्रवेशद्वारमा GI पाइप भएको ठुलो गेट निर्माण	पटक	१.०	१.२५	३.००	१.०	१.२५	१००.००	
९	कार्यालय तथा कर्मचारी आवास परिसरको सिमानामा कम्पाउण्ड वाल निर्माण तथा तार जाली निर्माण	पटक	१.०	३.३४	८.००	१.०	३.३४	१००.००	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
१०	पुरानो स्क्रीन हाउस जिर्ण उद्बार तथा मर्मत सम्भार	संख्या	२.०	३.३४	८.००	२.०	३.३४	१००.००	
११	केन्द्रको माटो तथा गरा कान्ला सुधार	पटक	१.०	०.४२	१.००	१.०	०.४२	१००.००	
१२	कार्यालयबाट खोल्सी पारी सम्म हिडदुल गर्न खोल्सीको लागि कल्वार्ट निर्माण	पटक	१.०	१.६७	४.००	१.०	१.६७	१००.००	
१३	फार्मिम परिसरमा मिनी टिलर चल्ने आन्तरिक बाटो बिस्तार तथा निर्माण गर्ने २०० मिटर	मी.	२००.०	१.६७	४.००	२००.०	१.६७	१००.००	
१४	कार्यालय परिसरमा सवारी साधन पार्किङ्ग स्थल निर्माण	पटक	१.०	०.८४	२.००	१.०	०.८४	१००.००	
१५	कार्यालयको निर्मित छत तथा वरण्डामा ट्रस्ट राख्ने बाँकि कार्य सम्पन्न गर्ने ।	संख्या	१.०	०.८४	२.००	१.०	०.८४	१००.००	
१६	कार्यालयबाट गाडी पार्किङ्ग स्थलसम्म बाटो मर्मत सम्भार तथा ढलान बनाउने	व. मी.	८०.०	०.८४	२.००	८०.०	०.८४	१००.००	
१७	लागत डिजाइन,सर्वेक्षणको प्राबिधिक परामर्श खर्च	पटक /संख्या	२.०	०.४२	१.००	२.०	०.४२	१००.००	
१८	फर्निचर फिक्चर्स खरिद (अफिस टेवल,रिवल्विंग कुर्सि,स्टिल दराज,स्टिल बुक केश आदि)	पटक	१.०	०.५८	१.४०	१.०	०.५८	१००.००	
आ) चालु खर्च अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु									
१	एफ एम रेडियो टिभि तथा पत्रपत्रिकाबाट सूचना प्रकाशन	पटक	४	०.२७	०.६५	४	०.२७	१००.००	
२	Tissue Culture lab संचालनको लागी प्राविधिक करार सेवा	जना	१	१.४२	३.३९	१	१.४२	१००.००	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
३	कम्प्युटर, प्रिन्टर, बिजुली प्रयोगशाला उपकरण लगायतका अन्य उपकरण सञ्चालन तथा मर्मत करार	पटक	४	०.२५	०.६०	४	०.२५	१००.००	
४	कार्यालयमा सरसफाई तथा सेकुरिटी गार्ड (सुरक्षा गार्ड) सेवा करारमा लिने	जना	१	०.९८	२.३४	१	०.९८	१००.००	
५	रिक्त रहेको सवारी चालक सेवा करार	संख्या	१	१.२०	२.८७	१	१.२०	१००.००	
६	कार्यालय सहयोगी सेवा करारमा लिने	संख्या	१	१.०६	२.५४	१	१.०६	१००.००	
७	सेवा करारका कर्मचारीलाई पोशाक खर्च	संख्या	३	०.१३	०.३०	३	०.१३	१००.००	
८	माटो परिक्षण प्रयोगशाला संचालनका लागि ना.प्रा.स. सेवा करारमा लिने	जना	१	१.४४	३.४६	१	१.४४	१००.००	
९	स्थानीय तह प्राविधिकलाइ अलैची तथा बागवानी सम्बन्धि क्षमता अभिवृद्धि तालिम (प्रा.स./ना.प्रा.स. स्तरीय)	संख्या	१	०.९६	२.२९	१	०.९६	१००.००	
१०	स्थानिय तह संगको सहकार्यमा घुम्ती तालिम	पटक	४	०.१३	०.३२	४	०.१३	१००.००	
११	प्रदेश तथा पालिका स्तरका अलैंची कृषकलाइ स्थलगत अलैंची बगैंचा व्यवथापन तालिम	संख्या	३	१.००	२.४०	३	१.००	१००.००	
१२	अलैची नर्सरी प्रविधि विषयक तालिम ३ दिने सहभागि २०जना	संख्या	१	०.८०	१.९२	१	०.८०	१००.००	
१३	स्कुल हर्टीकल्चर तालिम	संख्या	३	०.१५	०.३६	३	०.१५	१००.००	
१४	अलैंची रोग किरा समस्यामा आधारित स्थानीय तह, कृषि कृषि ज्ञान केन्द्र संग	संख्या	२	०.६०	१.४४	२	०.६०	१००.००	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
	अन्तरक्रियात्मत गोष्ठी १, र कृषक, अलैंची व्यापारी, तथा सरोकारवाला निकायविच सामान्य मुल्य अभिब्रिधि समन्वय गोष्ठी 1								
१५	अलैंची बिकास केन्द्र स्थापन फार्म दिवस मनाउने	संख्या	१	०.३०	०.७२	१	०.३०	१००.००	
१६	केन्द्रको खाली जग्गामा चिया, अम्रिसो, बास तथा रुख रोपण	हेक्टर	१	०.३१	०.७५	१	०.३१	१००.००	
१७	तरकारी तथा आलुको विउ प्रमाणीकरण लेवलीङ्ग तथा प्याकेजिङ्ग	पटक	३	०.६२	१.४९	१	०.२१	३३.३३	
१८	माटो तथा बाली संरक्षण प्रयोगशाला संचालन तथा कृषकलाई निशुल्क प्रयोगशाला सेवा प्रदान	महिना	४	०.४२	१.००	२	०.२१	५०.००	
१९	अलैचीको सुचित जातको Conservation Block निर्माण	पटक	१	०.३५	०.८३	०	०.००	०.००	
२०	सार्वजनीक सुनुवाइ तथा लेखा परिक्षण	पटक	२	०.३१	०.७५	२	०.३१	१००.००	
२१	बार्षीक पुस्तिका प्रकासन	प्रति	१	०.३५	०.८३	१	०.३५	१००.००	
२२	एफ एम तथा पत्र पत्रीकामा अलैंची खेती प्रविधि प्रकासन तथा प्रसारण	पटक	५	०.०९	०.२१	३	०.०५	६०.००	
२३	स्थानीय लेप्ता र सिमान्तकृत बर्गको लागि तरकारी खेती तालिम तथा उत्पादन सामाग्री बितरण सहभागि २५ जना	पटक	१	०.६९	१.६६	१	०.६९	१००.००	
२४	मेला महोत्सवमा सहयोग	पटक	१	०.१०	०.२५	०	०.००	०.००	
२५	कार्यालय परिसर तथा फूल बगैचा ब्यवस्थापन	पटक	२	०.१७	०.४१	२	०.१७	१००.००	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
२६	मसलाबाली जर्मप्लाज्म संकलन तथा सम्बर्धन (अलैंची, अदुवा, अकवरे खुर्सानी)	संख्या	२	०.३५	०.८३	१	०.१८	५०.००	
२७	चौमासिक तथा बार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तयार तथा प्रेषण	पटक /संख्या	४	०.१७	०.४१	३	०.१३	७५.००	
२८	टिस्यु कल्चर विरुवा उत्पादनको लागी अलैची माउबोट संकलन तथा रोपण	रोपनी	०	०.००	०.००	०	०.००	०.००	
२९	केराउको मूल बीउ उत्पादन	के.जी.	५०	०.४२	१.००	५०	०.४२	१००.००	
३०	चौमासे सिमीको मूल बीउ उत्पादन	के.जी.	४०	०.८४	२.००	४०	०.८४	१००.००	
३१	टिस्यु कल्चर प्रयोगशाला संचालन गरी विरुवा उत्पादनको लागी ग्लास वयर्स तथा केमिकल खरिद	महिना	१२	१.००	२.४०	१०	०.८३	८३.३३	
३२	मुल बीउ आलु उत्पादन तथा विक्रि वितरण	मे.टन	२	१.०६	२.५४	२	१.०६	१००.००	
३३	पावर स्प्रेयर, टिलर तथा अन्य उपकरण तथा प्रयोगशाला संचालनको लागी जेनेरेटर संचालनको लागी इन्धन खर्च	लीटर	६००	०.३८	०.९०	२६०	०.१६	४३.३३	
३४	अलैची बिरुवाको दोश्रो नर्सरीमा बिरुवा उत्पादनको लागि कच्चा पदार्थ र ज्यामी खर्च	हजार वटा	५०	१.३९	३.३३	५०	१.३९	१००.००	
३५	अलैची बिउ खरिद	के.जी.	३	०.१९	०.४५	३	०.१९	१००.००	
३६	केन्द्रको बाटोघाटो, कुलो, गोरेटो, झाडी फडान आदी संचालन तथा सफाइको लागि ज्यामी खर्च	पटक	१२	०.९४	२.२४	११	०.८६	९१.६७	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
३७	फलफुल माउबोट स्यषाहार सम्हार	हेक्टर	१	०.६३	१.५०	१	०.६३	१००.००	
३८	अलैंची क्याफटेरीया तथा बगान स्याहार संहार	रोपनी	५	१.२५	३.००	५	१.२५	१००.००	
३९	स्कृन हाउस तथा हाइटेक नर्सरी स्याहार संहार गर्न ज्यामी	संख्या	१२	१.८८	४.५०	११	१.७२	९१.६७	
४०	एभोकाडोको विरुवा उत्पादन	हजार वटा	४	२.००	४.८०	४	२.००	१००.००	
४१	मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी वेर्ना उत्पादन तथा विक्री वितरण	हजार वटा	१०	०.२९	०.७०	९	०.२६	९०.००	
४२	अलैची बिरुवा बिक्री बितरणको लागि स्याहार सम्हार, कच्चा पदार्थ तथा ज्यामी खर्च	हजार वटा	५०	१.३९	३.३३	४८	१.३३	९६.००	
४३	अलैची बिरुवाको प्रथम नर्सरी स्याहार सम्हारको लागि कच्चा पदार्थ र ज्यामी खर्च	हजार वटा	५०	१.३२	३.१७	४८	१.२७	९६.००	
४४	हाइटेक नर्सरीमा भेडेखुर्सानी तथा काक्रो उत्पादन प्रदर्सन	पटक	२	०.३५	०.८३	२	०.३५	१००.००	
४५	अलैंची बगान वार्षिक व्यवस्थापन सम्बन्धि क्यालेन्डर प्राकाशन	पटक	१	०.१७	०.४१	१	०.१७	१००.००	
४६	अलैंचीको विविन्न जात उन्मोचनको प्रथम वर्षको काम गर्ने	पटक	४	०.५६	१.३३	०	०.००	०.००	
४७	अलैंचीको श्रोत बिउ बेर्ना उत्पादन गर्ने निजि फार्महरुको तथ्यांक अध्यावधिक तथा अलैंची उत्पादन लागत अध्ययन सर्वेक्षण	संख्या	२	०.२६	०.६३	०	०.००	०.००	
४८	कृषि सुचना तथा संचार केन्द्रको सहकार्यमा अलैंची बालीको विस्तृत	पटक	१	०.३५	०.८३	१	०.३५	१००.००	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
	जानकारीमुलक भिडियो डकुमेन्ट्री उत्पादन तथा प्रशारण								
४९	प्रदेस स्तरमा अलैंचीको सिन्दुरे रोगको अध्ययन र व्यवस्थापन परीक्षण	प्रदेश	५	०.६९	१.६६	२	०.२८	४०.००	
५०	अलैंची वालीमा प्लान्ट क्लीनिक संचालन	पटक	६	०.५२	१.२४	०	०.००	०.००	
५१	प्रचार प्रसार सामग्री प्रकाशन (पम्फलेट, बूकलेट, चौमासिक बुल्लेटिन, क्यालेन्डर, आदि)	पटक	४	०.३५	०.८३	३	०.२६	७५.००	
५२	बहुवर्षीय बोट बिरुवाहरुमा Botanical Tagging तथा बोटहरुमा फ्लेक्स प्रिन्ट फ्रेम सहित झुण्डाउने	पटक	२	०.६२	१.४९	२	०.६२	१००.००	
५३	फार्म परिसरमा जैविक तथा रासायनिक बिषादी/आकस्मिक बाली संरक्षण गतिविधि प्रदर्शन तथा परिक्षण	पटक	४	०.८४	२.००	२	०.४२	५०.००	
५४	प्रदेश स्तरमा अलैंची बालीको क्रप कटिङ्ग रेकर्ड संकलन	संख्या	०	०.००	०.००	०	०.००	०.००	
५५	अलैंचीको दर्ता भएका ५ जातहरुको ५ रोपनीमा बगैंचा पुन स्थापाना	रोपनी	५	१.२५	३.००	५	१.२५	१००.००	
५६	कृषकस्तर बाली संरक्षण कार्यक्रम				१.००		०.००	०.००	
५७	फार्म परिसरमा परागसेचनका लागी आधुनिक मौरीसहितको घार राख्ने	पटक	१	०.३५	०.८३	१	०.३५	१००.००	

क.स.	कार्यक्रम / क्रियाकलाप	इकाई	बार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगती			कैफियत
			परिमाण	भार	बजेट	परिमाण	भारीत	प्रतिशत	
५८	तरकारी वीउ उत्पादन कार्यक्रम				१.५०		०.००	०.००	
५९	अकबरे खुर्सानीको बिउ उत्पादन तथा बिक्रि वितरण	के.जी.	१	०.६३	१.५०	१	०.६३	१००.००	

३.२ कार्यक्रम संचालनमा देखिएका समस्याहरु

समस्याको किसिम	कार्यान्वयनमा देखिएका मुख्य मुख्य समस्याहरू	समाधानका प्रयासहरू
नीतिगत	१. मैजुदा दरबन्दी जुल्दोमिल्दो नभएको २. दरबन्दी अनुसारका पदहरू पूर्ति नहुँदा कार्यसम्पादनमा समस्या भएको ३. कतिपय कार्यक्रमहरू सँग सम्बन्धित नर्म्स तथा निर्दिशकाहरू नबनेका तथा अपूर्ण भएको हुदाँ कायर्सम्पादनमा कठिनाइ भएको ।	सम्बन्धित निकायमा गुनासोहरू लिखित तथा मैखिक रूपमा अनुरोध गरि आइएको ।
प्राविधिक	१. केराउ तथा सीमीको बीउ उत्पादन सम्बन्धि कार्यक्रम केन्द्रको भैगोलिक अवस्थितिका कारण त्यति प्रभावकारी हुन नसकेको २. केन्द्रको हातासँग जोडिएको मोटरबाटो विस्तारका क्रममा अलैंची बगान तथा कुलोमा क्षति पुग्न गएको	
व्यवस्थापकीय	१. सरकारी दररेटमा काम गर्ने ज्यामीको अभाव	

३.३ विनियोजित बजेट तथा खर्च

खर्च समूह	विनियोजन/खर्च	बजेट विनियोजन तथा खर्च (रू.हजारमा)				
		बार्षिक	प्रथम	दोश्रो	तिश्रो	चौथो
पूँजीगत	विनियोजन	५२६८	९२८	३७७०	५००	७०
	खर्च	४९३९	४२८	९९७	११३९	१७७५
	प्रतिशत	९३.७५	४६	२७	२२७	२५३५
चालु	विनियोजन	१८६७८	५०६६	५७९७	४९०२	२९२५
	खर्च	१३३६७	६७५	३५५४	५६८७	३४५१
	प्रतिशत	७२.१३	१३	६१	११६	११७
जम्मा	विनियोजन	२३७९८	६२४५	९५६७	५४०२	२९९५
	खर्च	१८३०६	११०३	४५५१	६८२६	५२२६
	प्रतिशत	७७	१८	४८	१२६	१७४

३.४ भारित प्रगती स्थति

खर्च समूह	बार्षिक	
	भार लक्ष्य	भारित प्रगति
पूँजिगत	२२.०२	२१.९८
चालु	७८.०१	६१.९७
जम्मा	१००	८३.९५

३.५ राजश्व प्राप्तिको तुलनात्मक विवरण

राजश्व प्रासिको श्रोत	बार्षिक अविधको राजश्व (रकम रू.हजारमा)			
	आ.व. २०७६/७७	आ.व. २०७७/७८	आ.व. २०७८/७९	घटी/बढी
कृषि उत्पादन (अलैंची विरूवा, एभोकाडो विरूवा, तरकारी बेर्ना, आलुको बीउ आदि) र अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क	७०२.६६	७८९.४७०	१०२९.५२५	गत वर्ष भन्दा रु. २४०.०५५ बढी राजश्व वृद्धि

३.६ बेरुजु फर्छौटको स्थिति

क.स.	आयोजना/कार्यक्रमको नाम	आर्थिक वर्ष		आ.व. २०७८/७९ को बेरुजु फछ्यौंट		कैफियत
		२०७६/७७ सम्मको	२०७७/७८ सम्मको	रकम रु.	प्रतिशत	
१.		-	-	२५,२००	१००%	हाल कुनै पनि वेरुजु नरहेको ।

३.७ प्राविधिक सेवाटेवा, तालिम तथा प्रकाशन

३.७.१ प्राविधिक सेवाटेवा

क.सं.	बिबरण	दलीत		जनजाती		अन्य		जम्मा		जम्मा
		महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
१	प्रत्यक्ष भेटघाट भइ अलैची सम्बन्धी जानकारी तथा सुझाव	१७	२८	५१	१८८	३०	१२४	_	_	४३८

३.७.२ तालिम

क.सं.	बिबरण	प्राविधिक स्तर		कृषक स्तर		जम्मा		जम्मा
		महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
१	अलैंची वगान व्यवस्थापन तथा बागवानी सम्वन्धी क्षमता अभिवृद्धि तालिम	५	११	_	_	_	_	१६
२	अलैची नर्सरी प्रविधि तालिम	_	_	३	१५	_	_	१८

३.७.३ प्रकाशन

क.सं.	प्रकाशन भएको पुस्तक/म्यानुअल को नाम	प्रति
१	अलैची प्रसोधन प्रविधि तथा अलैची वगान व्यावस्थापन - लिफ लेट	४०००

३.८ रोजगारी सिर्जना

कार्यालय	प्राबिधिक (सेवा करार)	ज्यामी	
		मासिक	दैनिक
अलैची विकास केन्द्र फिक्कल, इलाम	२ जना (ल्याव टेक्नीसियन- १ तथा ना. प्रा. स. -१	मासिक	
अलैची विकास केन्द्र फिक्कल, इलाम	हलुका सवारी चालक-१ कार्यालय सहयोगी -१	मासिक	
अलैची विकास केन्द्र फिक्कल, इलाम	दैनिक फार्ममा कामदार मजदुर		१८ जना

प्राविधिक जानकारी

खण्ड - ग

अलैंची बगान व्यवस्थापन

परिचय

अलैंची मध्य पहाडी क्षेत्रको महत्वपूर्ण नगदे मसला बाली हो । यसको खेती भिरालो, सेपिलो तथा पानीको स्रोत राम्रो भएको समुन्द्र सतहबाट ६०० देखि २३०० मिटर सम्मको उचाइ भएको स्थानमा गरिन्छ । अलैंची बगान स्थापना गर्दा छाहारी व्यवस्थापन, बिरुवाको रोपण तथा जातको बारेमा विशेष बिचार पुऱ्याउनु पर्दछ । अलैंची बगान व्यवस्थापन अन्तर्गत हावापानी, मलखाद, छाहारी, रोग-कीरा र अलैंचीको बोटको व्यवस्थापन भत्रे बुझिन्छ । हाल अलैंचीमा देखापरेका समस्याका कारणहरु मध्ये कमजोर बगान व्यवस्थापन, रोग कीराको आक्रमण, वातावरण परिवर्तन, अलैंचीको गानो जमिनको सतहबाट माथि उठ्ने आदि प्रमुख रुपमा रहेका छन् । त्यस्तै मलखादको प्रयोग नहुनु तथा न्युन प्रयोग, १५ वर्ष भन्दा बढी पुरानो बगानबाट लगातार उत्पादन लिइरहने, उचाइ अनुसार जातको छनौट हुन नसक्नु, उन्नत प्रविधिहरु कृषक सम्म कम मात्रामा पुग्नु, सिंचाइको कमी पनि अलैंची उत्पादनमा देखिएका अन्य समस्याहरु हुन । अलैंचीमा प्रशस्त मात्रामा कम्पोष्ट मलखादको प्रयोग, बगानको सरसफाइ तथा छाहारी

छाहारी व्यवस्थापन

अलैंची छायाँप्रिय बाली भएकाले छाहारीको उचित व्यवस्था गर्नु जरुरी छ । पात,लाँक्रा र फूलका अभिवृद्धिका लागि छाहारीले उचित वातावरण सिर्जना गर्नमा सहयोग पुर्याउदछ । धेरै वाक्लो र अति पातलो दुवै किसिमका छाहारीहरु हानिकारक छन् । वाक्लो छाहारीले प्रकाशको मात्रा घटाउने र प्रकाशको अभावमा खाद्यतत्व पाचन पद्धतिमा वाधा पर्ने हुंदा जति मलजल गरे पनि बिरुवा वढ्न नसकी सकारात्मक नतिजा प्राप्त हुंदैन । त्यस्तै पातलो छाहारी हुँदा माटो र बिरुवामा सिधा घाम पर्दछ । माटोमा सिधा घाम पर्दा चिसो र तातोपनको दायरा बढी फराकिलो भई अलैंचीको जराको वृद्धिमा नराम्रो असर पर्न सक्दछ । यसले खाद्यतत्व प्राप्तिमा कुप्रभाव पार्दछ ।

अलैंचीको लागि छाहारीदार वोटहरुमा निम्न गुणहरु हुनु जरुरी छ । चाँडो वढने, तल खुला भई माथि गएर झुप्पो वनाउनसक्ने,पात एकैपटक सवै नझरी वर्षैंभरि वितरण भई खस्ने, पात जमिनमा झरेपछि तुरुन्तै कुहिने, बढी चिस्यानमा पनि हुर्कन वढ्न सक्ने, ओसिलो, सेपिलो र खोल्सा खाल्सीको किनारमा लगाउँदा फस्टाएर जाने, वायुमण्डलीय नाइट्रोजन स्थिरीकरण गर्न सक्ने र बढी प्रांगारिक पदार्थ उत्पादन गर्न सक्ने हुनु पर्दछ ।

माथि उल्लेख गरिएका धेरैजसो गुणहरु हुने हुँदा अधिकांश अलैंची वगानमा छाहारीको लागि उत्तिस रोप्ने चलन छ ।अलैंची किसानहरुले अरु वोटभन्दा उत्तिस नै छाहारीको लागि छान्नुमा यसले अलैंची सुकाउदा आवश्यक पर्ने दाउराको आपूर्ति सजिलै गर्दछ । उत्तिसका १५ वर्ष बढीका पुराना रुख राम्रा मानिदैनन् । नेपालमा पनि एक दर्जनभन्दा बढी प्रकारका वोटहरुले अलैंची बगानमा छाहारी दिएका छन् । तिनीहरुमा शिरीष, सउर, घुरपिस, धोक्रेफूल, क्यामुन, जामुन, गगन, खनिउ, दुदिलो, चुलेत्रो आदि प्रमुख मानिन्छन् । अलैंची बगानमा एकल प्रजातिको छाहारी दिनु भन्दा बहु प्रजातिका रुखका छाहारी दिनु उपयुक्त हुन्छ ।

छाहारीदार वोटको दूरीः

छाहारीदार वोट पूर्ण विकसित हुँदा एकवोटको हाँगाले अर्को वोटको हाँगाको टुप्पोलाई छुने किसिमले दूरीको योजना वनाउनु पर्दछ । सुरुमा छाहारीदार वोटहरु वाक्लो रोपेर पनि पतल्याउन सकिन्छ । छाहारीको निमित्त छानिने विभिन्न किसिमका बोटहरुको वेग्ला वेग्लै वढ्ने प्रकृति हुने हुंदा यसको छनोट गरेर मात्र दूरी निश्चित गर्न सकिन्छ । उत्तिसको कुरा गर्ने हो भने यसको दूरी १५-२० फिट र ११x११ फिट सिफारिस गरिन्छ । उत्तिसको बोट हुर्किंदै गएर धेरै ठूलो भएपछि यो दूरी २५-३०

फिट रहने गरी अन्य बोट हटाउन सकिन्छ । अलैंचीको बगानमा ५० प्रतिशत छाहारी पर्ने गरी रुखको व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ। आजकल केही कृषकहरुले विनाछाहारी खुला स्थानमा अलैंची रोपण गरेको पाइन्छ तर यस्तो अवस्थामा सूर्यको कडा किरणले पात डढ्ने तथा तुसारो पर्दा बगान डढ्ने हुदा विना छाहारी अलैंची रोपण गर्नु हुदैन ।

रेखांकन, बिरुवा रोप्ने, गोडमेल र सिंचाइ

अलैंची बगान लगाउने स्थानमा छाहारीदार रुख नभएमा बिरुवा सार्नु भन्दा १-२ वर्ष अगाडि छाहारी बोट लगाउने त्यस पछि मात्र बिरुवा सार्ने तयारी गर्नु उपयुक्त हुन्छ । बिरुवासार्ने तयारी कार्यमा सबभन्दा पहिला जमिनको सफाइ गर्नुपर्दछ । जमिनको सफाइ गर्दा अनावश्यक रहेका बोट बिरुवाहरु फडानी गर्ने, छाहारी बोट वाक्लो भएमा ठीक मिलाउने तथा पुराना अलैंचीका ठुटा वुटाहरु भएमा जरै देखि उखेली जलाउने वा पुर्ने कार्य गर्नुपर्दछ अन्यथा ती वोटहरुले रोग तथा कीराहरु फैलाउन सक्दछ । जमिनको सफाइ गरीसके पछि जमिनको उचाइ अनुसार कुन जातको अलैंची वगान विस्तार गर्ने हो सोको आधारमा जमिनको भिरालो तथा मलिलोपना अनुसारको दूरी एकिन गरी खाडल खन्ने स्थान तपसिल अनुसार नाप जांच गरी किला गाडी राख्नु पर्दछ ।

अलैंचीको किसीम तथा जातिय गुण		दुरी (मिटर)	प्रति रोपनी खाडल संख्या
मलिलो समथर जमिन	बढी गांजिने जात	२.० x २.०	१२५
	कम गांजिने जात	१.८ x १.८	१५४
भिरालो जमिन	बढी गांजिने जात	१.८ x १.८	१५४
	कम गांजिने जात	१.५ x १.५	२२२
ज्यादा भिरालो जमिन	बढी गांजिने जात	१.५ x १.५	२२२
	कम गांजिने जात	१.२ x १.२	३४७

खाडल खन्ने पुर्ने

उपरोक्त अनुसारको दूरीमा बिरुवा लगाउनु भन्दा ४५ दिन अगावै खाडल खन्नु पर्दछ । १५ दिन सम्म खाडल खुला राखी बिरुवा लगाउनु भन्दा १ महिना अगाडि खाडल पुरी वीच भागमा किला गाडी छाड्नु पर्दछ । ३० से.मि. x ३० से.मि. x ३० से.मि. (लम्बाइ x चौडाइ x गहिराइ) को खाडल खन्नु पर्दछ । यदि जमिन निकै कडा छ भने गहिराइ ४५ से.मि. सम्म वनाउनु आवश्यक हुन्छ । खाडल खन्दा १५ से.मि. माथि सतहको माटो अलग र त्यसभन्दा गहिराइको माटो अलग बनाइ राख्नु पर्दछ । सतहको माटोमा प्रति खाडल ८–१० किलो कुहिएको कम्पोष्ट मल तथा माटो भित्र बसी नोक्सान पुऱ्याउने कीरा मार्न प्रति खाडल ४–५ ग्राम क्लोरपाईरीफस वा मलाथियन नामको विषादीको धुलो समेत मिसाइ खाडल जमिनको सतह भन्दा १०–१२ से.मि. अग्लो वनाउनु पर्दछ र बिरुवा लगाउने समयमा खाडलको सतहको उचाइ करिव - करिव जमिनको सतहसंग मिल्दो हुन आउंदछ ।

बिरुवा रोप्ने

पहिले नै पुरेर राखेको खाडलमा प्रति खाडल ३ बिरुवा त्रिकोण आकारमा रोप्नु पर्दछ । ५–८ से.मि. सम्म गहिरो गरेर बिरुवा रोप्नु उपयुक्त हुन्छ । बिरुवा रोपीसकेपछि बीचमा किला गाडेर हल्कासित बाँध्नु पर्दछ । बिरुवा रोप्नु भन्दा अगाडि बिरुवा तयारी गर्नु पर्दछ । बिरुवा तयारी गर्दा टुप्पाको पात केही भाग छाँटी छोटो पार्नु राम्रो हुन्छ साथै पाना सहित आवश्यक मात्रामा जरा हुनु पर्दछ ।

गोडमेल

झारपातबाट हुने खाद्यतत्वको प्रतिस्पर्धा रोक्ने, जरा, पाना तथा बोटहरुलाई हावाको संचार गराउने खनिज प्रदार्थ (खाद्यतत्व) र सूर्यको प्रकाश उपलब्ध गराउने रोगकीराको प्रकोप हटाउने, जरा र पानाको बृद्धिको लागि माटो खुकुलो बनाइ बाहिर निस्किएका पाना तथा जरालाई छोप्ने कार्य गरी बढी भन्दा बढी अलैंची उत्पादन हासिल गर्नु गोडमेलको मुख्य उद्देश्य हो । गोडमेलबाट आएका झारपातहरुलाई कम्पोष्ट मल बनाउने वा अलैंचीको झ्याङको फेदमा छापो हाल्नु पर्दछ ।

वर्षा सुरु भएपछि पानी जम्ने सम्भावना हुन्छ । पानी जमेमा जराको श्वास प्रश्वास प्रक्रियामा अवरोध पुगी अक्सिजनको कमी हुन्छ । जसले बिरुवा कमजोर भई उत्पादनमा ह्रास आउने, पाना कुहिने हुन्छ । तसर्थ वर्षा सुरु हुनासाथ झारपात हटाउने साथै पानी निकासको प्रवन्ध मिलाउनु पर्दछ ।

अलैंचीको झ्याङमा फल्ने र नफल्ने २ प्रकारका लाँक्रा हुन्छन् ।नफल्ने लाँक्राको गुभो हुंदैन यस्ता नफल्ने प्रकारका लाँक्रा हटाउनु पर्दछ । एकपटक फलिसकेको लाँक्राबाट फेरि फल नलाग्ने हुँदा सो पनि हटाउनु पर्दछ । अलैंचीको झ्याङमा लत्रिएका, भाचिएका रोग कीराले असर गरेका भागहरु समेत हटाइ दिनु पर्दछ । फल लागेका लाँक्राहरुलाई फल टिप्नु १५ दिन अगावै सतहबाट एकफुट (२५ देखि ३० से.मि. माथि काटी हटाउनु पर्दछ । यसरी लाँक्रा हटाउने विधिलाई नल हान्ने भनिन्छ । यसरी अगाडि लाँक्रा काटेमा फल पोटिलो हुनुको साथै थुँगा टिप्न सजिलो हुन्छ ।

झ्याङ बनाउने

छाहारी रुखबाट खसेको पात पतिंगरहरु अलैंचीको गाँजमा जम्मा भई थुँगालाई छोप्ने हुँदा यसलाई हटाइ सफा बनाउनु पर्दछ नत्र थुँगा र फल कुहिन सक्दछ । अलैंचीको झ्याङमा बढी बाक्ला लाँक्राहरुलाई समेत हटाउनु पर्दछ ।मसिना, पहेला, बढ्न नसकेका लाँक्राहरुलाई हटाइ झ्याङलाई पातलो बनाउनु पर्दछ । लामो समय सम्म पानीले माटो बगाउदै जाँदा बगानमा पाना जरा उत्रेर जमिन बाहिर देखा पर्दछ । यस्ता झ्याङलाई फल टिपेको लगत्तै उकेरा दिनु पर्दछ । रोग कीराबाट ग्रसित बोट र धेरै वर्ष पुरानो (१५-२० बर्ष) झ्याङ हटाउनु पर्दछ । जिर्मले जातको अलैंचीले बढी टुसा दिने हुनाले वर्षको आवश्यकतानुसार २ पटक सम्म पनि टुसा भाच्नु पर्दछ । झारको प्रकोप, अनावश्यक अलैंचीको लाँक्रा, पात पतिंगर छाहारी रुख र अलैंची बगानको अवस्था हेरी वर्षको ५ पटकसम्म निम्न समयमा गोडमेल गर्नु पर्दछ ।

गोडाइ	**समय**	**मुख्य क्रियाकलाप**
पहिलो	फल टिप्ने वित्तीकै	फलीसकेका लाक्रा,सुकेका पात,झार बुट्यान हटाउने, माटोबाट उत्रेका पानालाई उकेका दिने।
दोस्रो	फुल्ने समयमा (माघ-फागुन)	थुंगा माथिका पात पतिंगर हटाउने।
तेस्रो	फुलेको अवस्था (चैत-बैशाख)	फूलमा परेका पात पतिंगर, भांचिएका हांगाविगा हटाउने यस अवस्थामा झ्याङलाई बढी हल्लाउनु हुंदैन।
चौथो	फल लागे पछि (जेठ-असार)	झार,बाक्ला लाक्रा हटाउने, पानीको निकासको व्यवस्था गर्ने।
पांचौ	फल टिप्नु १५ दिन अघि	फलेको लाक्राको टुप्पो, थारा लाक्रा हटाउने।

गोडाइ	समय	मुख्य क्रियाकलाप
	(साउन-असोज)	

मलखाद प्रयोग

अलैंचीलाई प्राय गरेर प्रांगारिक मल मात्र दिने चलन छ । प्रांगारिक मल वर्षको एक पटक (अलैंची टिपेपछि)जरालाई चोटपटक नलाग्ने गरी दिनु पर्दछ । मल दिंदा साधारण खोस्रिएर मल राखी माटो तथा पातपतिंगरले छोप्नुपर्दछ । अलैंचीमा सुख्खा समयमा मलखाद प्रयोग गर्नु हुदैन। प्रतिझ्याङ ८- १० किलो राम्रो संग पाकेको गोबरमल वा २-३ किलो गड्यौला मल दिनु पर्दछ ।रासायनिक मल भने सिंचाइको सुविधा भएको स्थानमा मात्र दिनु उपयुक्त हुन्छ । प्रति झ्याङ १०,१५, १० ग्राम नाइट्रोजन, फस्फोरस र पोटास तत्व दिनु पर्दछ । सो मात्रामा मल दिंदा प्रति झ्याङ डि.ए.पी.३३ ग्राम, युरीया ९ ग्राम र म्युरेट अफ पोटास १७ ग्राम दिनु पर्दछ । नाइट्रोजनको आधा भाग र फस्फोरस र पोटासको पुरै भाग अलैंची टिपे पछि प्रांगारिक मल संगै र आधा भाग नाईट्रोजन, फूल फुल्नु अगावै दिनुपर्दछ ।

सिंचाइः

प्रकाश संश्लेषण क्रिया गर्न खाद्यपदार्थ (खनिज) को शोषण गर्न, बोटको तापक्रमलाई निरन्तरता दिन, बोटलाई सुष्क हुनबाट जोगाउन, फूल फल लाग्न र विभिन्न रासायनिक प्रतिक्रिया गराउन, आन्तरिक एवं बाह्य प्रयोजनको लागि नभै नहुने पदार्थ पानी हो । अलैंचीको बिरुवाले सुख्खा र सुष्क हावापानी मन पराउदैन । लगातार २ महिना सम्म पानी नपाएमा अधिकांस बिरुवा मर्दछ ।

कुनै पनि बिरुवालाई बृद्धि बिकासको बिभिन्न चरणमा पानी नभै हुदैन यस्तो बेलामा पानी नभएमा उत्पादनमा प्रतिकूल असर पर्दछ । सिंचाइको आवश्यकता जमिनको मोहडा, छापो तथा छाहारीको व्यवस्था र प्राकृतिक वर्षा आदिले निर्धारण गर्दछ । अलैंची बालीको लागि जेठ असारबाट असोज महिनासम्म प्राकृतिक वर्षा भैरहने हुनाले सिंचाइको आवश्यकता पर्दैन । अन्य समयमा आवश्यकता हेरी हप्ताको २ पटक सम्म सिंचाइ दिनु पर्दछ ।अलैंचीमा कुलोबाट लगातार पानी दिनु हुदैन, यसो गरेमा माटोबाट मलखाद चुहिएर जानुको साथै पहिरो जाने सम्भावना हुन्छ ।

कात्तिक देखि माघ सम्म अगाडिको वर्षाले गर्दा केही चिस्यान कायम भएको हुन्छ र बिरुवाको पाना र आंख्लाको विकासको लागि चिस्यान आवश्यक पर्दछ । फागुनबाट जेठ सम्म फूल फल विकसित हुने समयमा र बढी सुख्खा हुने समय भएकोले आवश्यक मात्रामा सिंचाइ गर्नु आवश्यक हुन्छ । भारतको सिक्किममा अलैंची बगानमा ४ झ्याङको बिचमा साना- साना खाडल खनी बर्षातमा परेको पानी जम्न दिइन्छ, यसबाट अलैंची बगानमा सुख्खा समयमा चिस्यान कायम हुन्छ ।

अलैंचीमा सिंचाइ गर्दा लगातार (वर्षायाम बाहेक) रुपमा गरिरहनु पर्दछ । यदि चैत बैशाख जस्तो सुख्खा मौसममा पानीको स्रोत कम भै लगातार सिंचाइगर्न सकिदैन भने फागुनको सुरु देखिनै सिंचाइ गर्ने काम बन्द गर्नु पर्दछ किनकि (जमिनमा तापक्रम बढी सकेपछि) पर्याप्त पानी नभएर लामो समयको अन्तरालमा सिंचाइ गर्दा जमिनबाट तातो वाफ निस्किएर अलैंचीको जरा र फूल कुहीने साथै बोट सुकेर मर्ने हुन्छ ।

बगान व्यवस्थापन गर्दा अलैंची कृषकहरुले ध्यान दिनुपर्ने अन्य कुराहरु

- झ्याङको गोडमेल गर्दा सतर्कता अपनाउनु पर्दछ । सकभर बिरुवामा चोटपटक पुऱ्याउन हुदैन ।

- रोगी झ्याङमा प्रयोग गरिएका अलैंची टिप्ने छुरी र गोडमेल गर्ने औजारहरु निर्मलीकरण गरेर मात्र अन्य झ्याङमा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।
- अलैंची झ्याङका वरिपरि पानी जम्न दिनु हुदैन । यसका निमित्त पानी जम्ने ठाउँमा निकासको राम्रो व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- रोग लागेको झ्याङ वा बिरुवा गानो सहित उखेली गाड्ने या जलाउनाले रोग फैलन बाट बचाउछ ।
- नयां बोटहरु लगाउनु अघि ढुसीनासक विषादीको घोलमा बिरुवाको जरालाई २०-३० मिनेटसम्म डुबाएर ओभानो बनाएर मात्र रोप्ने । यसको लागि प्रति लिटर पानीमा २.५ ग्राम ढुसीनासक विषादी जस्तै डाइ थेन एम ४५ मिलाउनु पर्दछ ।
- बगानमा प्रसस्त मात्रामा कम्पोष्ट मल प्रयोग गर्ने, सरसफाइ गर्ने तथा मरेका सुकेका पातहरुलाई हटाएमा अलैंचीमा रोग कीराले कम आक्रमण गर्दछ ।

अलैंचीको गानो माथि उठ्ने समस्या

अलैचीको गानो जमिनको सतहबाट माथि उठ्ने क्रम पुराना अलैंची बगानमा समस्याको रुपमा देखिएको छ । यसरी अलैंचीको गानो जमिनको सतहबाट माथि उठेपछि अलैंचीको जराले माटोबाट राम्रो संग खाना लिन सक्दैन र बोट कमजोर हुन्छ । खासगरी भिरालो जग्गामा अलैंचीको फेद नजिकको माटो बगाएर वा अलैंची टिप्ने क्रममा फल टिपेपछि लाँक्रालाई जमिनको सतहबाट माथि काट्दै जांदा लामो समयपछि यो समस्या देखिन्छ । यस्तो समस्या आउन नदिन अलैंची टिपाइ पछि छुरीले लाँक्रा हटाउदा जमिनको सतह नजिकबाट हटाउनु पर्दछ । भिरालो जग्गामा अलैंचीको फेदको नजिकमा पानी र माटो बगेर जाने स्थानमा स-साना छेस्काहरु गाडेमा त्यसमा बिरुवाका पात माटो आदि जम्मा हुनगै बिस्तारै यस्तो समस्या समाधान हुन्छ ।

यदि अलैंचीको गानो जमिनको सतहबाट माथि उठि सकेको भए अलैंची टिपे पछि, बोट सफा गरी नजिकै खाडल खनी गोबर मल, माटो उक्त खाडलमा राखी अलैंचीको गानोलाई कांटछांट गरी खाडलमा रोप्ने र सिचांइ गर्दा उक्त समस्याको निराकरण गर्न सकिन्छ । ताप्लेजुङ जिल्लामा यस प्रविधिबाट पुरानो उठेको गानो व्यवस्थापन गर्दा सफलता मिलेको छ

अलैंची खेतीको वार्षिक कार्य तालिका

महिना	**मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरु**
बैशाख	नयां बगान विस्तारको लागि खाडल खन्ने, रुखबाट खसेका पातहरु थुंगाबाट हटाउने, सिंचाइ व्यवस्थापन गर्ने,नर्सरीमा विरुवा उम्रन सुरु भएमा छाप्रो हटाउने।
जेठ	बगान विस्तार गर्न खनेको खाडलमा मल माटो मिलाई पुर्ने,दोस्रो नर्सरीमा विरुवा रोपण गर्ने,छाहारी दिने विरुवा रोप्ने। निरोगी सकर वा टिस्युकल्चर विरुवाबाट सकर नर्सरी गर्न सुरु गर्ने।
असार	बगान विस्तारको लागि विरुवा रोपण गर्ने, तयारी विरुवा बिक्री गर्ने, बगान तथा नर्सरीमा पानी निकासको व्यवस्था गर्ने,गोडमेल गर्ने,बगानमा रोग किरा तथा झारपात झारपात नियन्त्रण गर्ने,दोस्रो तथा सकर नर्सरीमा विरुवा रोपण गर्ने।
साउन	बगान विस्तारको लागि विरुवा रोपण गर्ने, तयारी विरुवा बिक्री गर्ने, बगानमा पानी निकासको व्यवस्था गर्ने,नर्सरीमा ढुसीनासक विषादी छर्ने।।
भदौ	अलैंची टिप्नु भन्दा १५दिन अगावै नल हान्ने, अगौटे जातको अलैंची टिप्ने, झारपात नियन्त्रण गर्ने।

महिना	मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरु
असोज	पाकेको अलैंची टिप्ने तथा भट्टीमा सुकाउने, अलैंचीको झ्याङ बनाउने, अलैंचीको बीउ संकलन गर्ने ।
कार्तिक	पाकेको अलैंची टिप्ने, प्रथम नर्सरीको लागि जमिन तयारी गर्ने, अलैंचीको झ्याङ बनाउने तथा बगानमा मलखाद प्रयोग गर्ने, अलैंचीमा आवस्यकानुसार सिंचाइ दिन सुरु गर्ने। प्रथम नर्सरीमा विउ छर्न सुरु गर्ने ।
मंसिर	नर्सरीलाई तुसारोबाट बचाउन छाप्रो हाल्ने,सिंचाई व्यवस्थापन गर्ने
पौष	सिंचाई व्यवस्थापन गर्ने, प्रथम नर्सरीमा विउ छर्ने।
माघ	सिंचाइ व्यवस्थापन गर्ने, दोस्रो नर्सरीमा कम्पोष्ट तथा माटोले उकेरा दिने।
फागुन	सिंचाइ व्यवस्थापन गर्ने, रुखबाट खसेका पातहरु थुंगाबाट हटाउने, रोग कीरा नियन्त्रण गर्ने
चैत	सिंचाइ व्यवस्थापन गर्ने, रुखबाट खसेका पातहरु थुंगाबाट हटाउने, रोग कीरा नियन्त्रण गर्ने

अलैंचीमा लाग्ने प्रमुख रोग तथा कीराहरु

दिल बहादुर श्रेष्ठ
प्राविधिक सहायक
अलैची विकास केन्द्र फिक्कल

ढुसीजन्य रोगहरु

१ गानो कुहिने रोग (Clump rot)

यो रोग *Rhizoctonia solani*, *Fusarium solani*, *Fusarium* sps. जस्ता ढुसीहरुका कारणले लाग्दछ । यो रोग पाना र डाँठ जोडिएको भागवाट सुरु हुन्छ ।उक्त जोडमा पानीले भरिएका थोपाहरु देखा पर्दछन् ।रोगको आक्रमण सुरु भएपछि पातहरुको टुप्पा पहेंलिन्छन् र पहेंलिने क्रम पातको फेदतिर वढ्दै डाँठसम्म पुग्दछ । विस्तारै पात ओईलाएर सुक्दछ । डाठको फेद, पाना र जराहरु कुहिन्छन् । डाँठलाई तान्दा गानोवाट सजिलै छुट्टिन्छ । बिरुवालाई खोतलेर हेर्दा डांठ, पाना र जरामा काला-खैरा दागहरु प्रशस्तै देखिन्छन् । यो रोगको प्रकोप गर्मी तथा उष्ण मौसममा बढी हुन्छ । साधारणतया यो रोग चैतदेखि सुरुभै साउनसम्म रहन्छ ।

रोग व्यवस्थापन

क) रोग नलागेको वोट बिरुवा रोप्ने, रोग रहित क्षेत्रको बिरुवामात्र प्रयोग गर्ने ।

ख) गोड्दा, टिप्दा र वगानको सफाइ गर्दा वोटहरुलाई चोट नपुर्याउने ।

ग) रोग फैलनवाट रोक्न रोगी वोटहरु गानोसहित उखेली गाड्ने वा जलाउने ।

घ) पानी जम्न नदिन निकासको राम्रो व्यवस्था मिलाउने ।

ङ) रोगी वोटको फेदवाट वग्ने पानीले रोग फैलाउने हुनाले यस्तो अवस्थामा बग्ने पानी अन्य बगानमा जानबाट रोक्ने ।

च) स्वस्थ पाना वा बीउबाट बेर्ना बनाइ रोप्ने ।

छ) माटोको पि. एच.मान ६ भन्दा कम भएमा **Fusarium** वर्गका ढुसी लाग्न सक्ने सम्भावना बढी हुनाले ज्यादा अम्लिय माटोमा कृषि चुनले माटो सुधार गरेर मात्र अलैंची लगाउने ।

विषादीको प्रयोग

Copper oxychloride 50% WP जस्तै Blitox, Anucop, Dhanucop जस्ता ढुसीनासक विषादी मध्ये कुनै एक विषादी २-४ ग्राम प्रति लिटर पानीमा झोल बनाइ बिरुवा रोप्ने बेलामा बिरुवाको फेद २०-३० मिनेट डुवाइ उपचार गरी ओभानो बनाएर रोप्ने । साथै बगानमा पनि यो विषादी छर्ने

- बोटको वरिपरि पानी जम्न नदिने विषादी प्रयोग गर्नु भन्दा पहिले पानीको बहाव नियन्त्रण गर्ने ।

- यसको नियन्त्रण गर्न Carbendazim 50% जस्तै Bavistin र सफाया (Carbendazim 12 % +Mancozeb 63%) २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाएर १५ दिनको फरकमा कुनै एक विषादी पालै पालो गरी २ पटक छर्ने ।

- अलैंची टिपाइ पछि लगत्तै १ प्रतिशतको बोर्डेक्स मिश्रण छर्ने । (१०० ग्राम चुन, १०० ग्राम नीलो तुथो १० लिटर पानीमा मिलाइ तयार गर्ने)

- जैविक तरिकाको खेती गर्न बिरुवा लगाउनु अघि संजिवनी वा ट्राइकोडर्मा २.५ किलो १०० किलो कम्पोष्ट मलमा मिसाएर ढुसीको विकास भएपछि माटोमा प्रयोग गर्ने

२ पात कुहिने रोग

यो रोग *Coniothyricum* spp. नामक ढुसीको कारणवाट लाग्दछ । खास गरी मनसुनी वर्षा सुरु भएपछि यो रोग लाग्दछ । सुरुमा पातहरुमा पानीको फोका जस्ता दागहरु देखिन्छन् र विस्तारै यी पानीफोकाहरु वढ्दै गएर पूरा पात नै ढाकी दिन्छन्, त्यस पछि पात कुहिन्छ । यो रोगको प्रकोप वढ्दै गएमा पूरा बिरुवा नभाचिएर सडेर मर्दछ । यस रोगको ढुसी माटोमा लामो समय सम्म जिवित रहन्छ । त्यसैले पात सड्ने रोग लागेको स्थानमा नया बगान लगाउदा माटोलाई राम्रोसंग निर्मलीकरण गरेर मात्र नया बगान लगाउनु पर्दछ ।

नियन्त्रण

- बगानको सरसफाइमा ध्यान दिने
- बिरुवा रोप्दा ढुसी नासक विषादीले उपचार गरेर मात्र रोप्ने Copper oxychloride 50% WP

  जस्तै Blitox, Anucop Dhanucop जस्ता ढुसीनासक विषादी मध्ये कुनै एक विषादी ३-४

  ग्राम प्रति लिटर पानीमा झोल बनाई १०-१५ दिनको अन्तरालमा २ पटक छर्ने ।
- बगानमा दिनमा आधा समय घाम पर्ने गरी छाहरी व्यवस्थापन गर्ने
- १५ वर्ष भन्दा पुराना बगान क्रमशः हटाउदै जाने ।

३ वोट ओइलाउने तथा बगान डढ्ने रोग

यो रोग *Fusarium oxysporum, Cephalosporium* sp, *Verticillium salani* जस्ता ढुसीको कारणबाट लाग्दछ । यस रोगलाई कृषकहरुले जुरजुरे, घोगे, एवं डढुवा रोगको नामले चिन्दछन् । यो रोग नेपालको अलैंची खेती हुने पूर्वी पहाडका जिल्लाहरुमा माहामारीको रुपमा फैलिरहेको छ । हालसम्म देखा परेका अलैंचीका रोगहरु मध्ये यो अति नै विनासकारी पाइएको छ । भाइरसजन्य रोगहरु भन्दा पनि यो रोग आर्थिक दृष्टिकोणले अति नै विनासकारी मानिन्छ । छिर्के, फुर्के रोगले क्रमशः बगानको उत्पादन घटाउदै लान्छ भने यो रोग लागेपछि ५-६ महिनाको अवधिमा पूरा बगान नै नष्ट पार्दछ ।

रोगको लक्षण

- यो रोग जरा तथा गानोवाट सुरु हुन्छ ।
- बोटको टुप्पाका पातहरु पहेंलिन्छन्, लाक्राको टुप्पो बटारिने र सुईरो बाङ्गिने हुन्छ ।
- विस्तारै पात, डाँठ र सम्पूर्ण वोट खडेरी परेजस्तै गरी सुकेर जान्छ ।
- यो रोग लागेका अलैंचीको फलहरु पाक्दैनन्, अलैंचीको दाना भित्रका बीउ छिप्पिदैनन् र बीउहरु कलिला सेता देखिन्छन् ।
- यो रोगको संक्रमण भईसकेपछि नयां टुसाहरु नआउने र बोटहरु पूर्णरुपमा सुकेर गई बगान नै नष्ट हुनजान्छ ।

नियन्त्रण

- अलैंची वगानको राम्रो सरसफाइ गर्ने । रोगी बोटहरु हटाइ जलाउने ।
- रोग देखापरेमा Propiconazole 25 % EC जस्तै Tilt, Canon, Bonus वा सफाया (Carbendazim 12 % and Mancozeb 63%) मध्ये कुनै एक विषादी २ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाएर
- पात, वोट, पाना तथा जरा समेत भिज्ने गरी प्रयोग गर्ने
- रोग देखा नपरेको स्वस्थ नर्सरीवाट मात्र बिरुवा ल्याएर रोप्ने ।
- रोग नासक विषादी प्रयोग गर्दा जेठदेखि साउन भित्रमा पानी नपरेको बेलामा प्रयोग गर्ने

४ सुटी मोल्ड (Sooty Mould)

- यो रोग खास गरी बाक्लो छाहारी भएको स्थानमा बढी देखिने गर्दछ । मलातोको छाहारी भएको बगानमा बढी मात्रामा यो कालो ढुसी देखिन्छ । अलैंचीमा छाहारी दिने रुखको पातमा लाही कीरा बस्दा तिनको बिष्टा अलैंचीको पातमा परी त्यसमा पाइने गुलियो पनले गर्दा पातमा बिभिन्न जातिका ढुसीलागेर यो रोग लाग्दछ । रोगका ढुसी पातको भित्री सतहसम्म पस्न नसकेतापनि यसले प्रकास संश्लेषण क्रियामा अबरोध उत्पत्र गर्ने हुँदा अलैंचीको उत्पादनमा कमी ल्याउँदछ । यो रोग बर्षैभरी लागेतापनि बढी मात्रामा कात्तिक महिनादेखि माघ महिनासम्म जाडो समयमा बढी सताउने गरेको पाइन्छ ।

रोग नियन्त्रणः

- यो रोगको नियन्त्रणको लागि Copper oxychloride 50% WP **जस्तै** Blitox, Anucop, Dhanucop भन्ने ढुसीनासक विषादीहरु मध्ये कुनै एक विषादी प्रति लिटर पानीमा २- ३ ग्राम मिसाइ पुरै बोट भिज्ने गरी छर्कने । यसको नियन्त्रण गर्न सर्वो आयल प्रति लिटर पानीमा १५ एम. एल. मिसाइ छर्दा निकै प्रभावकारी देखीएको छ । बगानमा लाही कीराको नियन्त्रण गर्ने । छाहारी दिने रुख ठिक मात्रामा राख्नु पर्दछ । हल्का मात्र ढुसी भएको अवस्थामा सावुन पानीको घोलले पनि उपचार गर्न सकिन्छ ।

बिषाणु (Virus) बाट हुने रोगहरु

क) फुर्के रोग (Stunty Mosaic):

यो रोग लागेपछि लाक्रा छोटिदै जाने, सानो हुने र पातहरु सागुरिने हुन्छ । लाक्राको उचाइ प्रत्येक वर्ष घट्दै जान्छ, फूल लाग्दैन र लाक्रा नै गुजुमुज्ज भएर पाना माथि फुर्को परेका देखिन्छन् । दुई-तीन वर्ष भित्रै पूरा झ्याङमा छोटा छोटा लाक्राहरु जमरा जस्तै देखा पर्दछ । रोगको प्रकोप अनुसार पानाहरु कुहिदै गएर अन्तमा वोट मर्दछ । यो रोग, रोगी झ्याङको बिरुवा प्रसारण र लाही कीराबाट सर्दछ तर माटो तथा बीउवाट सर्दैन र छोएर पनि फैलदैन । केरामा लाग्ने कीराहरु *Pentalonia nigronervosa* तथा *Micromyzus kalimpongensis* नामका लाही कीराहरुनै यसका प्रमुख संवाहक मानिन्छन् । त्यसैले लेकतिर भन्दा कम उचाइ भएका तल्लो क्षेत्रहरुमा यो रोगको प्रकोप बढी देखिन्छ । यसको अलावा छाहारीको अभाव र सुख्खा अवस्थाले रोग वृद्धिमा अनुकूलता प्रदान गर्दछ ।

ख) छिर्के रोग (Streak Mosaic):

यो रोगको कारक विषाणु मुख्य गरी आरु र मकैको लाही कीराहरु *Rophalosiphum maidis, Brachicaudus helicrisi* र *Silobiaon avenae* ले रोगी बिरुवावाट स्वस्थ विरुवाहरुमा रोग सार्दछ । यो रोगको लक्षण सवैभन्दा पहिले कलिला पातहरुमा देखापर्दछ । रोग सुरु हुनासाथ पातका मसिना नसाहरुको वीच वीचमा लामा र साना छिर्काहरु नसाको समानान्तर देखा पर्दछन् र रोग वढ्दै गएपछि यी छिर्काहरु एक आपसमा जोडिन्छन् । यसको अलावा पातको विभिन्न ठाउंमा कोणाकार पहेंला धव्वाहरु पनि देखिन्छन् जुन वढ्दै गएर २-३ दिनमै पातलाई खैरो वनाउंछन् । अन्त्यमा पात ओइलाउदै जान्छ र डढेको जस्तो देखिन्छ । एक दुई वर्षमै फूलहरु लाग्न छोड्दछ । नेपालको पूर्वी पहाडी जिल्लाहरुमा यो रोगले निकै क्षति पुऱ्याएको छ । अलंैची रोप्दा एक झ्याङमा ३ वटा बिरुवा रोपिने भएकोले एकै झ्याङको पनि सबै बोटमा छिर्के नलागेको पाइन्छ । यो रोगका जिवाणुहरु माटोबाट भने सर्दैन ।

फुर्के तथा छिर्के रोग व्यवस्थापन

१. बगान बिस्तार गर्दा निरोगी बिरुवामात्र लगाउने ।

२. रोग लागेका क्षेत्र र वगानहरुवाट बिरुवा अन्यत्र नलग्ने ।

३. लाही लाग्ने बालीहरु जस्तै चुरुम्फा, आरु, मकै आदि वगानभित्र वा आसपासमा नलगाउने

४. रोग सार्ने माध्यम लाही कीरा तथा रस चुस्ने कीराहरु भएकाले समय समयमा लाही कीरा नियन्त्रण गर्ने । रोगका बिषाणु सार्ने कीरा मार्न Dimethoate 30% EC जस्तै Rogor, Anugor, Rogohit मध्ये कुनै एक विषादी १ मि.लि प्रति लिटर पानीमा मिसाइ छर्कने ।

५. वगानको निरीक्षण गरी रोगी वोटहरु हटाइ जलाउने वा गाड्ने ।

६. अलैंची टिप्ने छुरी प्रयोग गर्दा रोगी तथा निरोगी बोटमा अलग-अलग प्रयोग गर्ने अथवा निर्मलीकरण गरेर मात्र प्रयोग गर्ने । यसको लागि प्रत्येक झ्याङ अलैंची टिपीसकेपछि छुरीलाई अल्कोहल वा तातो पानीमा डुवाएर ओभानो बनाइ अर्को झ्याङमा अलैंची टिप्नु उपयुक्त हुन्छ ।

अलैंचीमा लाग्ने प्रमुख कीराहरु

१ झुसिलकीरा (***Artona chorista***) :

यी झुसिलकीराहरु बिरुवामा झुण्डका झुण्ड देखा पर्दछन् । यिनीहरु खन्चुवा भएका कारणले धेरै नै नोक्सान पुऱ्याउन सक्दछन् । लाभ्रेहरु पातको तल्लो भागमा जम्मा भएर वस्दछन् । यिनीहरुले अलैंची मात्र नखाएर छाहारी वोटहरुलाई पनि नाङ्गै पार्दछन् । अलैंची टिपी सकेपछिको हिउंदको समयमा यसको आक्रमण बढी हुन्छ । कालो रंगका वयस्क पुतलीले वैशाख महिनामा पातको तल्लो भागमा ३०० देखि ४०० वटाको झुण्डमा सेतो रंगका फुल पार्दछ । फुलवाट ८ देखि १० दिनमा लार्भा (झुसिलकीरा) निस्की पातको हरितकण खान सुरु गर्दछ, जसको फलस्वरुप पात जाली जस्तो देखिन्छन् । यो अवस्था करिव २ महिनासम्म रहन्छ र प्यूपा (अचल) अवस्थामा परिणत हुन्छ । यसको ७ देखि १० दिनमा पुतली निस्कन्छ । यो कीराको प्रकोप साना उत्तिसका बिरुवा भएको वगानमा बढी पाइएको छ । यो कीराले वैशाखदेखि भदौ महिनासम्म बढी क्षति पुऱ्याउछ ।

नियन्त्रण

सुरुको अवस्थामा झुण्डमा वस्ने भएकोले पात टिपेर मार्न सकिन्छ । यसै अवस्थामा पात सेतो देखिने भएकाले (हरियो पदार्थ खाइ दिनाले) यस्ता पातहरु जम्मा गरी नष्ट गर्न पनि सकिन्छ । यसको नियन्त्रणको लागि नुभाल्युरोन (Nuvaluron 10% EC) जस्तै King Guard, Rimon, Pedestral वा डीक्लोरभस (Diclorvos 76% EC) जस्तै Nuvan, Doom, DDVP नामक विषादीहरु मध्ये कुनै एक विषादी १ मि.लि. प्रतिलिटर पानीमा मिसाइ फूलमा नपारी सवै पातमा पर्ने गरी कीराको प्रकोप हेरी २ देखि ३ पटकसम्म छर्ने । वानस्पतिक विषादी नीम, सिस्नु, खुर्सानी, सावुन गहूँतमा मिसाइ कुहाएर छर्ने गरेमा कीराको केही हदसम्म नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

२ गवारो (**Borer, *Glyphepterix* spp**) :

यो कीराको माउ-पुतली सानो, कालो वा खैरो रंगको टाउको भएको हुन्छ । पोथी पुतलीले झ्यागिन लागेको अलैंची वोटमा (नयाँ सराका) कलिला पातको तल्लो सतहमा फुल पार्दछन् र ती फुलबाट ७ देखि ९ दिनभित्रमा साना गुलाबी र ्का टाउको कालो भएका लाभ्रेहरू निस्कन्छन् । यी लाभ्रेहरू अलैंचीका सराको टुप्पोबाट स-साना प्वाल बनाइ भित्र पस्दछन् र भित्रभित्रै खांदै गानोसम्म पुग्दछन् र फलस्वरूप झ्याङ पहेंलिने, गुबो सुक्ने वा मर्ने, नबढ्ने जस्ता लक्षण देखिन्छन् जसको फलस्वरुप उत्पादनमा ह्रास आउदछ । कलिला फल भित्र पसी दाना खाइदिनाले फलहरु फोस्रा हुन्छन् । यी लाभ्रेहरु जाडोको समयमा वोट भित्रै वस्छन् गर्मी वढ्न थालेपछि पुतलीमा परिणत हुन्छन् ।

नियन्त्रण

- गवारो लागेको तथा गुवो मरेका सराहरु उखेली नष्ट गरी अलैंची बारीको राम्रोसंग सरसफाइ गर्नुपर्दछ । हटाइएका सराहरु जलाउने वा गाड्ने गर्नु पर्दछ ।

- यी कीरा नियन्त्रण गर्नका लागि Emidacloprid 17.8 SL जस्तै जोस (JOSH) अथवा भिक्टर (VICTOR), नामको विषादी मध्ये कुनै एक विषादी ०.५ देखि १ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा मिसाइ पुरै बोट भिज्ने गरी छर्कने ।

- गवारोको प्रकोप हुने बगानमा अलैंची गोड्दा माटोमा फिप्रोनिल ०.३ प्रतिशत दाना (Fipronil 0.3% GR) जस्तै अशिर्वाद (Aashirbad), विलटप (Biltop), एजेन्ट (Agent), नामका विषादी मध्ये कुनै एक विषादी प्रति झ्याङ १५ देखि २० ग्राम बिरुवाको वरिपरि लगाउन सकिन्छ । तर यस विषादीले वातावरणमा असर गर्ने भएकोले सावधानिपूर्वक प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

३ लाही (**Aphids**)

Pentalonianigronervosa, Micromyzus kalimpongensis, Rophalosiphum maidis etc.

यी कीराहरु पनि झुण्डमा वसेर रस चुस्दछन र विभिन्न विषाणुबाट हुने रोगहरु सार्दछन् । यसको अलावा रस चुस्ने क्रममा लाही किराको दिसा बिरुवाको पातमा पर्दछन । यसको दिसामा पाइने गुलियो पदार्थले गर्दा कालो ढुसीले (Sooty mould) आक्रमण गर्ने हुनाले विरुवाको प्रकाश संश्लेषण प्रक्रियामा वाधा पुग्दछ । फलस्वरुप विरुवाहरु वढ्दैनन्, पात र फलको आकार प्रकार विग्रन्छ । छिर्के, फुर्के रोग सार्ने प्रमुख माध्यम नै लाही कीरा भएकाले यसको नियन्त्रण ज्यादै जरुरी छ ।

नियन्त्रण

- लाही कीराहरु नियन्त्रण गर्न निम, बकाइनो, सूर्ती, सिस्नु, चिराईतो, खुर्सानी आदि गहूँतमा कुहाएर, साबुन, मटीतेलसंग मिसाइ छर्न सकिन्छ ।
- लाही कीराहरुलाई आश्रय दिने किसिममा बालीहरु जस्तै चुरुम्फा, केरा, मकै, आरु तथा अन्य लाही लाग्ने बाली तथा रुख बिरुवाहरु बगानको नजिकमा लगाउनु हुदैन, भएमा हटाउनु पर्दछ ।
- लाहीले पहेंलो रंग मन पराउने भएकोलो,पहेलो पासो (Yellow Trap) अलैंची बगानमा झुण्डाइ लाही कीरा नष्ट गर्न सकिन्छ ।
- रासायनिक विषादीको हकमा गवारो कीरा नियन्त्रण गर्न प्रयोग हुने विषादी प्रयोग गर्ने ।

४ थ्रिप्स (Thrips) *Sciothrips cardamomi*

यी साना रस चुस्ने कीराहरुले पातको फेद भित्र डाँठमा, फूल र फल लाग्ने भागमा र फलमा समेत आक्रमण गर्दछन् । यी कीराको आक्रमणवाट फलहरु फोस्रा हुने, आकार बिग्रने भै गुणस्तरमा ह्रास आउछ । आवश्यकता भन्दा बढी छाहारी भएको ठाउंमा यसको आक्रमण बढी हुन्छ । यी कीराहरु अति साना हुन्छन् र वच्चा अवस्थामा सेतो पहेंलिएका रंगका हुन्छन् र वयस्क कीरा खैरा रंगका हुन्छन् । यिनीहरुले पात कोत्रेर रस चुसी विरुवाको उत्पादन क्षमतामा कमी ल्याउदछन् । यो कीराको आक्रमण फागुनदेखि चैतसम्म अत्यधिक हुन्छ ।

व्यवस्थापन

- अलैंची बगान नजिकमा रहेका यो कीरा लाग्ने अन्य वनस्पतिहरु, जस्तै पिंडालु, माने, अलैंचीका जंगली प्रजातिहरु हटाउने ।
- कीराको प्रकोप बढी भएमा अलैंचीका सुकेका पात हटाइ तलका मध्ये कुनै एक विषादी प्रयोग गर्ने ।
- इमामेक्टीन बेन्जोएट ५% एस.जी.(Emamectin Benzoate 5% SG) जस्तै बक्सर (Boxer) कोब्रा (Cobra) इमर (Emar) मध्ये कुनै एक विषादी ०.४ ग्राम प्रतिलिटर पानीमा मिसाएर स्प्रे गर्ने।
- स्पाइरोमेसिफेन २२.९% एस.सी. (Spiromesiphen 22.9% SC) जस्तै ओवेरन (Oberon) ०.८ एम. एल. प्रतिलिटर पानीमा मिसाएर स्प्रे गर्ने।
- एसिफेट ७५% एस.पी.(Acephet 75% SP) जस्तै अलटप (Alltop), फेटल (Fatal) चिटक (Chettak) मध्ये कुनै एक विषादी १ ग्राम प्रति लिटर पानीमा मिसाएर स्प्रे गर्ने।
- क्विनालफस २५% इ.सी.(Quinalphos 25% EC) जस्तै फलास (Flash), एलकुइन्टल (Allquintal), नागिन (Nagin) मध्ये कुनै एक विषादी १ एम.एल. प्रतिलिटर पानीमा मिसाएर स्प्रे गर्ने ।
- निमबाट बनेका तयारी विषादीहरु प्रयोग गर्ने ।

५ खुम्रेकीरा (White Grub)

खुम्रे कीराहरु खपटे (Coleoptera) समूहमा पर्दछन । यस कीराले माटो भित्र बसी अलैंचीको जरा खाएर क्षति पुऱ्याउदछन । यो कीराको जीवनचक्र जात हेरी १- देखि ३ वर्षको हुन्छ । यस कीराको बच्चा (Grubs) नर्सरीको बिरुवाका साथै अलैंची बगानमा समेत जरा खाएर नोक्सान पुऱ्याउदछन् । यसले जरा खाएपछि बोटहरु पहेंलो हुदै जान्छ र अन्तमा बोटहरु मर्दछन् । खास गरी एउटै जमिनमा लगातार एकै प्रकारको खेती गर्दै जांदा यसको समस्या बढी हुन्छ । माउ खपटेहरु बैशाखदेखि असोजसम्म बढी सकृय हुन्छन । यसको पोथिले माटोभित्र ८- १० इन्च गहिराइमा फुल पार्छन तथा उक्त फुलबाट ३ हप्ता पछि लाभ्रेहरु (खुम्रे कीरा) निस्कन्छन र माटोमुनि बसेर क्षति पुऱ्याउदछन ।

खुम्रेकीराको व्यवस्थापन

- सधैंभरि एकै स्थानमा नर्सरी नगरी फरक-फरक स्थानमा नर्सरी गरी खुम्रे कीराको आक्रमण कम गर्ने। कांचो गोबरको प्रयोग नगर्ने ।
- जमिनको गहिरो खनजोत गर्ने, जसले गर्दा खुम्रे कीरालाई सिकारी कीराहरुले खाएर यसको संख्या कम हुन्छ ।
- खपटेको माउलाई बिजुली बत्तीको पासोमा आकर्षण गरी मार्ने ।
- खुम्रे कीराको प्रकोप हुने स्थानमा बिरुवा लगाउनु अघि राम्रोसंग खनजोत गरी प्रति रोपनी १ किलो मेटाराइजियम एनिसोप्ली (*Metarhizium anisopliae*) ढुसी माटोमा प्रयोग गरी खनजोत गर्ने । यसको प्रयोग गर्दा माटोमा चिस्यान हुनु आवस्यक छ । यो ढुसी प्रयोग गरिएको खेतबारीमा रासायनिक विषादी प्रयोग गर्नु हुदैन । मेटाराइजियम प्रयोग गर्दा राम्रो संग भण्डारण गरिएको साथै प्रयोग गर्ने अवधि समाप्त नभएको कुरा एकिन गरेर मात्र प्रयोग गर्ने ।
- विषादी प्रयोग गर्नेहो भने खनजोत गर्दा माटोमा प्रति रोपनी १ किलो क्लोरपाइरीफस (डर्सवान १०%) प्रयोग गर्ने ।

रोग कीरा व्यवस्थापन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने अन्य कुराहरु

- बिरुवा वा झ्याङको गोडमेल गर्दा सतर्कता अपनाउनु पर्दछ,सकभर बिरुवामा चोटपटक पुऱ्याउनु हुदैन ।
- रोगी झ्याङमा प्रयोग गरिएका अलंची टिप्ने छुरी र गोडमेल गर्ने औजारहरु राम्ररी सफा गरेर मात्र अन्य झ्याङमा प्रयोग गर्नु पर्दछ । पहिला निरोगी बिरुवामा प्रयोग गरी रोगी बिरुवामा त्यस पछि प्रयोग गर्नु राम्रो हुन्छ ।
- अलैंचीका झ्याङका वरिपरि पानी जम्न दिनु हुदैन । यसको निमित्त पानी जम्ने ठाउँमा निकासको राम्रो व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- रोग लागेको झ्याङ वा बिरुवा गानोसहित उखेली गाड्ने या जलाउनाले रोग फैलनबाट बचाउछ ।
- नयां बोटहरु लगाउनु अघि ढुसीनासक विषादीको घोलमा बिरुवाको जरालाई २०-३० मिनेटसम्म डुबाएर ओभानो बनाएर मात्र रोप्ने ।
- बगानमा प्रशस्त मात्रामा कम्पोष्ट मल प्रयोग गर्ने, सरसफाइ गर्ने तथा मरेका सुकेका पातहरुलाई हटाएमा अलंचीमा रोग कीराले कम आक्रमण गर्दछ ।

६ अलैंचीमा लाग्ने कीराहरुको जैविक नियन्त्रण

प्रकृतिमा मानिस, जनावर तथा बिरुवाको लागि हानि गर्ने साथै लाभ पुऱ्याउने सबै प्रकारका जिविजन्तुहरु पाइन्छन् । त्यस्तै अलैंचीमा पनि हानि एवं लाभ गर्ने दुवै प्रकारका कीराहरु पाइन्छ । खास गरी अलैंचीमा लाग्ने लाही, पुतलीका फुलहरुलाई स्त्री स्वभावका खपटे कीरा (Lady bird beetle), बारुलो (*Trichogramma*), नमस्ते कीरा (Praying mantis), *Apanteles sp* आदिले खाइ अलैंचीलाई बचाउन मदत गर्दछन । यस्ता कीराहरुको संरक्षण गरी अलैंची बालीको रक्षा गर्न सकिन्छ । त्यस्तै विभिन्न प्रकारका चराहरुले पुलती तथा खनजोत गर्दा निस्किएका लार्भाहरुलाई खाएर अलैंची बालीको संरक्षणमा मदत गर्दछन् ।

खण्ड- घ

ग्यालरी

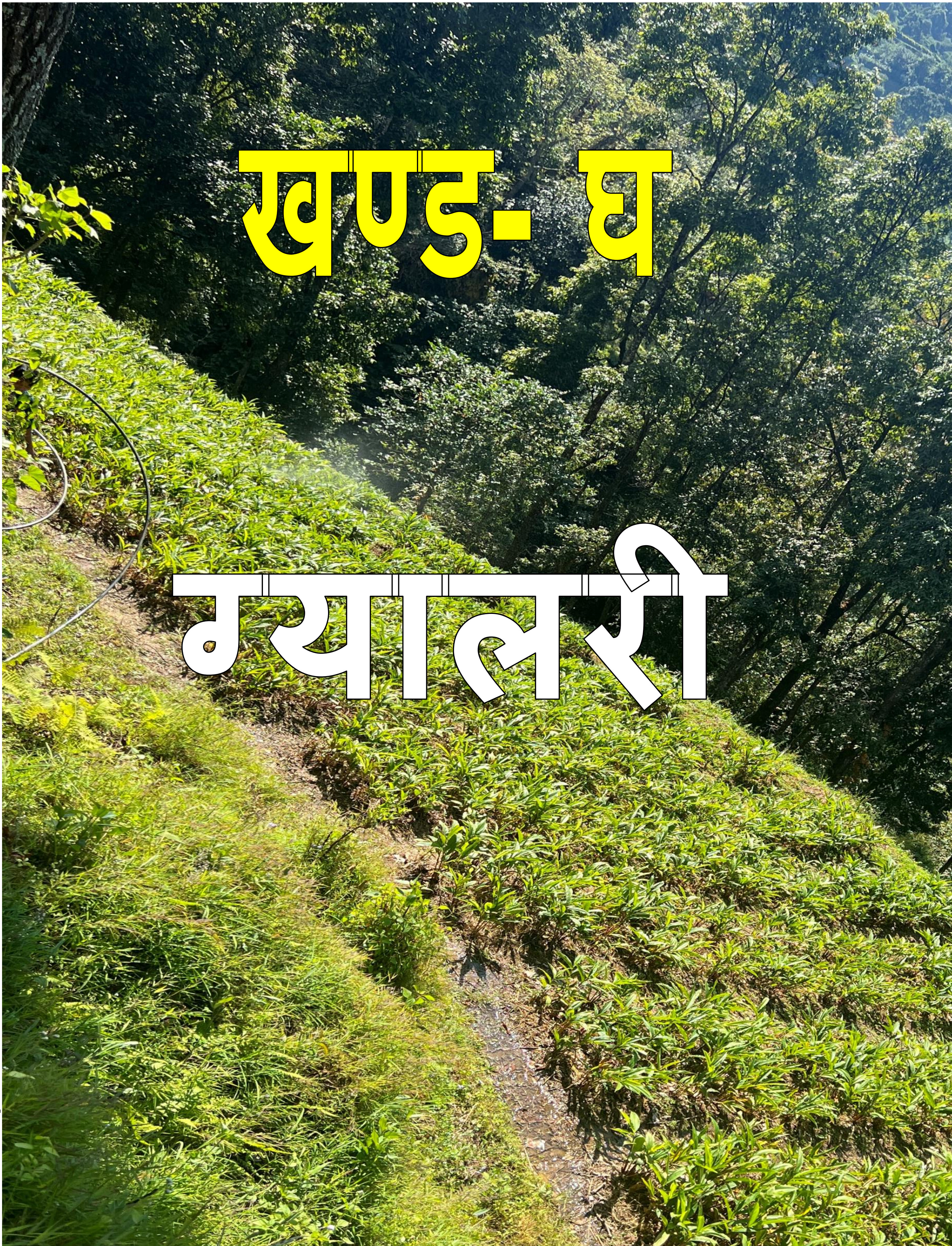

कार्यालयको निर्मित छत तथा वरण्डामा ट्रस्ट लगाउने वाकी काम सम्पन्न

कार्यालयको आवास क्षेत्रमा कम्पाउण्डवाल तथा तार जाली निर्माण

स्क्रिनहाउस पुन निर्माण २ वटा

फार्म क्षेत्रमा आन्तरीक वाटो निर्माण

कार्यालय प्रवेश द्वारमा गेट निर्माण

अतिथि गृह शौचालय तथा स्नान गृह सुधार

गाडी पार्किङ स्थल तथा कार्यालयवाट गाडी पार्किङ स्थल

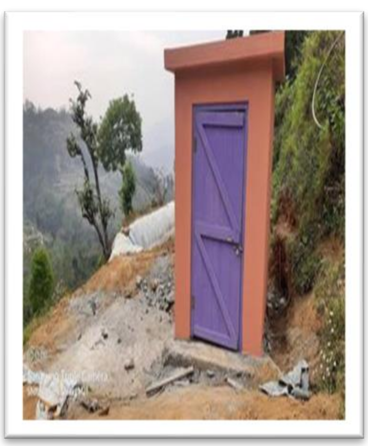

फार्म परीसरमा शौचालय निर्माण

फार्म क्षेत्रमा हिडडुल तथा मिनिटिलर संचालनकालागी कल्भर्ट निर्माण

अलैंची प्रथम नर्सरी

कार्यक्रम सार्वजनिकिकरण कार्यक्रम २०७८/०७९

सार्वजनिक सुनवाइ कार्यक्रम २०७८/०७९

केन्द्र हातामा पुष्पवाटीका निर्माण

अलैंचीको विरुवा उत्पादन/विक्री वितरण

अलैंचीको विरुवा उत्पादन

अलैची विरुवा उत्पादन र विक्रीको लागी गाडीमा विरुवा लोड हुदै

स्कृनहाउसमा भेडेखोर्सानी, काँक्रा तथा गोलभेडा उत्पादन नमुना प्रदर्शन

स्थानिय लेप्चा तथा सिमान्तकृत २५ जना कृषकहरुलाइ तरकारीखेती तालिम तथा निशुल्क सामग्री वितरण

अलैची नर्सरी प्रविधि विषयक तालिम

आलुको मुल वीउ उत्पादन

अलैंची वगान व्यवस्थापन कार्यक्रम, चितवन

सिन्दरे रोग अध्ययन तथा व्यवस्थापन तालिम   राइनासकोट न .पा=–९ ,लमजुङ

आवास परीसरमा रहेको भवनमा रंग रोगन तथा मर्मत

तन्तु प्रजनन प्रयोगशालाबाट विरुवा उत्पादन कार्यमा निरन्तरता

अलैंची नर्सरी प्रविधि विषयक तालिम

School Horticulture कार्यक्रम संचालन

फलफूल माउवोट स्याहार संहारकोलागी वोर्डोपेष्ट तयारी तथा प्रयोग

मौसमी तथा वेमौसमी तरकारी वेर्ना उत्पादन तथा

एभोकाडो विरुवा उत्पादन र विक्री

अलैंची रोग, कीरा समस्यामा आधारित अन्तरक्रियात्मक गोष्ठी

अलैंची विकास केन्द्र, इलाममा कार्यरत कर्मचारीको विवरण

श्री राजन परियार
नि. केन्द्र प्रमुख

श्री अनुपा सुवेदी
बागवानी विकास अधिकृत

श्री देवदास दहित
बायोटेक्नोलोजिस्ट

श्री दिल कुमार श्रेष्ठ
प्राविधिक सहायक

श्री विन्दु नेपाली
प्राविधिक सहायक

श्री निलम खनाल
सह- लेखापाल

श्री छविन अधिकारी
खरिदार

श्री सुस्मिता मुखिया
नायब प्राविधिक सहायक

श्री तुल बहादुर सुनुवार
कार्यालय सहयोगी

श्री बिना मुखिया
कार्यालय सहयोगी

श्री रोशन गिरी
हलुका सवारी चालक

श्री हरिराम थारु
कार्यालय सहयोगी

श्री विशाल लाप्चा
चौकिदार